

כסלו תשס"ב - דצמבר 2001

ספרות ילדים ונוער

שנת העשדים ותשע

חוברת ב' (110)

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המזור לספרות ילדים
קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי), נחמה בן אליהו
משה לימור, עדה קרן
מזכירת המערכת: חיה מטבייב

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המזור לספרות ילדים, ירושלים,
רח' דבורה הנביאה, בנין לב-רם טל' 02-5603801/2

ISSN 0334 - 276 X

דפוס "חורב" רח' עדני 3 ירושלים טל. 5829688 5814690 - 02

פרס זאב, התשס"ב

טקס חלוקת פרס זאב לשנת תשס"ב התקיים ב-כ"ז במרחשוון התשס"ב (13.11.2001) בבית אריאלה בתל אביב. נכחו בטקס מקבלות הפרסים - ש' שפרה ותמר אגדי - ומקבלות התעודות לציון לשבח על ספריהן: נעמי שמואל וסמדר רייספלד.

בחבר השופטים היו יחיעם פדון, יעל דר ויעל ישועה.
בירכו: הגב' חוה ליבר, מנהלת בית אריאלה, ומר ירון סדן, מנהל "עם עובד", בשם המו"לים.

ירון סדן - נציג המו"לים ומנהל "עם עובד"

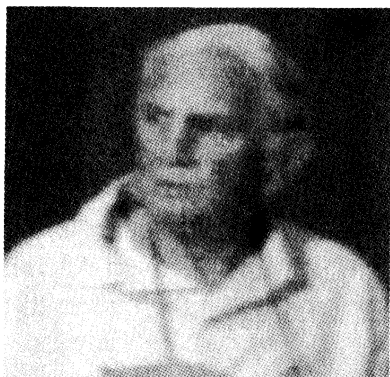
חוה ליבר, מנהלת בית "אריאלה"

בית אריאלה היה מלא בקהל גדול של אוהבי ספרות ילדים ובני משפחותיהן של מקבלות הפרס. את הטקס הנחה ד"ר אליעזר מרכוס, אשר העלה את זכרו של זאב כמשורר וכאיש האגודה למען החייל אשר על שמו ניתן הפרס כבר למעלה מ- 30 שנה.

תלמידות בית הספר תלמה ילין הנעימו בנגינתן את הטקס.

ישבו בנשיאות: ד"ר אליעזר מרכוס, ירון סדן, גב' חוה ליבר, גב' יעל דר, גב' יעל ישועה, מר פדן יחיעם

פתיחה של ד"ר אליעזר מרכוס

כלות הפרס והמצוינות לשבח, בני משפחת זאב ואורחים יקרים, אוהבי ספרות ילדים ונוער.

לכבוד הוא לי להנחות את הטקס של חלוקת "פרס זאב" לספרות ילדים ונוער לשנת התשס"ב, השנה השלושים ואחת לחלוקת פרס זאב, ששותפים לו משרד החינוך - המדור לספרות ילדים ונוער, עיריית ת"א, בית אריאלה והקרן להנצחת אהרן זאב ז"ל של האגודה למען החייל. בשבילנו, הדור

הוותיק, זאב כרוך בזיכרונות ילדותנו היפים ביותר - מ"דבר לילדים" ועד ל"פרחי בר" - ועת הספר וספרות הילדים העברית היו בראשית צמיחתם ופריחתם.

גם היום אין תחליף לספר הטוב, ובים השטחיות, הרדידות והאלימות המציף אותנו נשאר הקריאה כאי של התרוממות רוח וחויית אמת הפועלות על החושים כולם. טובי סופרי הילדים בישראל - ותיקים כצעירים - זכו להתכבד בפרס זאב.

יפתחו את הטקס תלמידות בית הספר לאמנויות ע"ש תלמה ילין בגבעתיים: טללית צ'רסקי (צ'לו) ויעל קרת (פסנתר). לפני שנשמע את נימוקי השופטים ואת דבר מקבלות הפרס, אני רואה חובה נעימה לעצמי להודות מעל במה זו למר גרשון ברגסון, האחד והמייוחד, אשר הצליח להרים את ספרות הילדים והנוער בעזרת המדור, הרבעון ופרסי זאב לסטטוס שבו הוא נמצא עכשיו. גרשון, מתוך אהבה לספר העברי והידע הרב שצבר, מוביל בהתנדבות את נושא "פרס זאב" מראשיתו. אני רוצה לאחל לו הרבה בריאות וכוח להמשיך במשימתו.

השנה מצאה ועדת השופטים - יעל דר, יעל ישועה ויחיעם פדן - רק שני ספרים ראויים לפרס, ומצאה לנכון לציין לשבח שני ספרים נוספים. ספרה של ש' שפרה, סופרת, משוררת ומחנכת שפעלה רבות בשדה, "עלילות גלגמש", מלווה בציורים של מנשה קדישמן על רקע ציורי אמו, בלהה קדישמן. זהו ניסיון מרתק להביא לקורא הצעיר את האפוס - סיפור העלילה שהוא אולי העתיק ביותר שכתב האדם. הוא בנוי על סיפורי גבורה שסופרו בעל-פה במשך מאות שנים. כראוי לחומר עממי התאימה ש' שפרה ברגישות רבה את האפוס לילדים ובעיקר לנוער, כשהיא משלימה אותו בצורה יצירתית. את נימוקי השופטים למתן הפרס מביא יחיעם פדן (ראה להלן).

ספרה של תמר אגדי, "געגועים", המלווה באיורים נעימים לעין של מירב כהן, הוא יומנו של עמי, ילד כבן 8 שאביו נפטר לאחר שנפגע בתאונת דרכים. זהו ספר רגיש מאוד, שיש בו פשטות והרבה תום יחד עם ראייה חודרת למחשבות, לרגשות, לפחדים ולדמיונות של ילדים צעירים. המפגש עם המוות והרגשת החסר ניתנים כאן בדרך עדינה ונבונה מאוד.

בהמשך יוצגו הספרים שקיבלו ציון לשבח.

ברצוני להודות לכל השותפים: למדור לספרות ילדים ונוער במזכירות הפדגוגית ולמר גרשון ברגסון, לאגודה למען החייל ולבית אריאלה המארחת מדי שנה. להתראות בשנה הבאה.

ניעוקי השופטים להענקת פרס זאב התסס"ב לעשורת ש' שפרה על ספרה עלילות גלגמש

השנה עומד פרס זאב באור מיוחד במינו, מפני שנפלה לידינו, השופטים, זכות גדולה לנסח מחדש את שאלת המתח בין מקוריות ובין יכולת אמנותית ולהבחין בין עיבוד התחום במסגרת צרה ובין יצירה אמנותית גדולה. לא פחות מכך אנחנו חוגגים את כניסתנו האמיתית הראשונה למיתולוגיה של הקשת הפוריייה, חלק העולם שבקצהו אנו חיים.

שתי מיתולוגיות שכנות, זו שנוצרה ביוון וזו שנוצרה במסופוטמיה, מדברות על אלים אנושיים מאוד ועל גיבורים אנושיים העשויים להילחם אפילו באלים. שתיהן עברו מפה לאוזן, והועלו על כתב רק כחמש מאות שנה לאחר ההתרחשויות שהולידו אותן. אבל בעוד שהמיתולוגיה היוונית זכתה לעיבודים אין-ספור עוד מאות שנים לפני הספירה הרגילה, המיתולוגיה השומרית-אכדית לא זכתה ליחסי ציבור מעולים כל כך. לעומת האפוסים הכבירים של הומרוס, המחזות שכתבו סופוקלס, אוורפיידס ואייסקילוס ועד שירת ורגילוס ומשוררים אחרים שפעלו ברחבי האימפריה הרומית, ולעומת ההתעסקות המתמדת במיתולוגיה היוונית הנמשכת עד ימינו בידי חוקרים וסופרים המוסיפים איש-איש נופך משלו - לעומת כל אלה נותרה המיתולוגיה שצמחה באזורנו בצורתה ההילולית, בלוחות השבורים שהתגלו בנינווה, וגם סמוך יותר לזמננו מחקרה מתנהל בעצלתיים.

עד לפני שנים אחדות הכרנו רק את התרגום של טשרניחובסקי, שלא נעשה משפה שמית, וכן תרגומים ועיבודים שנעשו לאנגלית ולגרמנית והועברו משפות אלה לעברית ולא שיקפו את התקדמות המחקר שהואצה רק בשנים האחרונות. והנה, בשנת 1996 ראה אור התרגום המלא לאפוס הקדום "עלילות גלגמש" בתוך כרך עב כרס בשם "בימים הרחוקים ההם".

לפי עדות המתרגמים, ש' שפרה ויעקב קליין, המלאכה נמשכה שנים עשרה שנים, והיא זיכתה אותם בפרס טשרניחובסקי. בשנה שחלפה נוסף עוד נדבך, והטקסט הקדום, המקוטע והלא נהיר, שהמתרגמים הציעו בזהירות איך להשלימו, הפך בידיה של ש' שפרה לסיפור עלילתי רצוף, מלא הוד וקסם, שופע הומור ותבונה. אפשר להגיד שבמחי חצי דור מבקשת ש' שפרה לעשות לגלגמש מה שעשו מאות שנים לאכילס, לתזאוס, למדאה ולאחרים.

בתחבולות ספרותיות שונות ביססה ש' שפרה את זכותה לחירות משוררים

ב"עלילות גלגמש". היא בראה דמות דמיונית של "סופר" מימיו של אשורבניפל שתפקידו לכתוב על לוחות החרס כל מה שיבקש המלך; משום כך הוא גם יכול לקרוא בלוחות החומר העתיקים הנופלים לידי, ובהם הנוסח הקדום של עלילות גלגמש. כבר אז היו הלוחות שבורים בקצותיהם, אבל פחות מאשר היום, ולכן יכול הסופר, קרדי־נרגל שמו, לקרוא ברהיטות לפני המלך את הסיפור המרתק, וכך להשתכר מדי ערב כמה מטבעות שבהם יפרנס את משפחתו.

זה בצד זה ניצבים הסיפור ה"היסטורי", שגיבוריו קרדי־נרגל ואשורבניפל, והסיפור המיתולוגי, שגיבוריו גלגמש ואנכידו. בנוסח הבוטח של ש' שפרה נקרא האפוס הקדום כסיפור הרפתקאות סוחף, כאילו נכתב מלכתחילה בידי סופר בן ימינו הפונה לקהל צעיר וקשוב לתחומי ההתעניינות שלו. ואם נאמץ את דבריו של ג'ון סטיינבק ב"קדמת עדן", נזכור שאין לאנושות אלא סיפור אחד שהיא חוזרת ומספרת בו שוב ושוב; רוצה לומר, לא את גרעין הסיפור המקורי יש לחפש, אלא את אופן הסיפור המקורי, את ההתחדשות הבאה מתוך החומרים הישנים.

על מעלתו זו של הספר, ועל משב הרוח הרענן הנושב מסיפורו בן אלפי השנים, אנו מעניקים למשוררת ש' שפרה את פרס זאב לשנה זו.

ובאנו על החתום: יעל דר יעל ישועה ויחיעם פדן

דברי תשובה של ש' שפרה

"עלילות גלגמש" הוא האפוס העתיק ביותר בספרות העולם. הוא נכתב בנוסחים רבים ושונים לאורך כ-1,500 שנה: מן האפוסים השומריים הקצרים ב-2,100 לפני הספירה ועד לנוסח האשורי הסטנדרטי ב-700 לספירה שנמצא בספריית אשורבניפל. עותקים של היצירה נפוצו בכל רחבי המזרח העתיק שארץ ישראל הייתה חלק ממנו - הלוח השביעי של היצירה התגלה סמוך לחפירות במגידו.

מאז שנתגלו הלוחות העתיקים אימצו את הספר אל לבם יוצרים בני הזמן החדש,

מרילקה הגרמני שקרא בו בתרגום גרמני ב-1916 וסיפר כי האפוס כישף אותו ועד פיליפ רות שכתב רומן על קבוצת בייסבול וקרא לגיבור הראשי גיל-גמיש. בשנה האחרונה הוצג "עלילות גלגמש" כמחזה בלונדון עם הופעת תרגום אנגלי חדש, ובפריז כמחזמר לילדים. כאן המקום להזכיר את הצייר והפסל צבי לחמן, שלאחר הופעת הספר "בימים הרחוקים ההם" עשה סדרה של תחריטי נחושת יפים להפליא ל"עלילות גלגמש". הספרות העברית גילתה עניין רב במיתוסים יווניים; משוררים ישראלים רבים כתבו שירים על אודיסאוס. אבל מי הכיר את גלגמש? מתי מעט בלבד. כך, למשל, נמצא בעיזבונו של אלתרמן מחזה שגיבורו גלגמש, ונדמה לי שרישומו של האפוס ניכר גם בכמה משיריו. כשלמדתי אני בגמנסיה עדיין קראנו את הלוח על המבול מתוך "עלילות גלגמש" בתרגומו של טשרניחובסקי. לאורך שנים רבות, רבות מדי, כמעט נעלם גלגמש מארון הספרים שלנו, כשם שנעלם מתכנית הלימודים ספרו של צ'רקובר, כמדומני, שעסק במזרח הקרוב, במסופוטמיה ובמצרים הקדומות. מאז תרגומו של טשרניחובסקי בשנת 1924 נעשו שניים או שלושה עיבודים של האפוס, לא מן המקור, אלא על פי תרגומים מיושנים. כיוון שבחמישים השנה האחרונות התגלו לוחות שהשלימו את העלילה, תוכלו למצוא בעיבודים אלה אפיזודות בלתי אמינות, ולפעמים גם כאלה שמקומן ביצירות אחרות.

כאשר התוודעתי לספרות המסופוטמית לפני כעשרים שנה, התמלאתי כעס על מי שמנע ממני בחזק יד ובאיוולת אוצרות כח קרובים השמורים לנו לטובתנו כקוראי ספרות בכלל וכקוראי תנ"ך בפרט. אני מקווה שאולי אצליח לחסוך את הכעס הזה מקוראים צעירים בהגיעם לבגרות. ואגב, לפני יומיים התבשרתי כי כמה יצירות מסופוטמיות, וביניהן "עלילות גלגמש", תיכללנה בשנה הבאה בלימודי החובה, בבית הספר. ואינני יודעת אם לשמוח או להצטער. היום מגיע הקורא אל הסיפור מתוך הנאה, ואינני יודעת אם החובה לא תקלקל את השורה, כפי שאכן קרה להרבה פרקי תנ"ך.

"חכמה נתן לו, / נצח לא נתן לו", אומר המספר על האדם באפוס אכדי אחר. כנגד הגזרה האלוהית הזו נאבק גלגמש ויוצא לבקש חיי נצח. כשיגיע לאותנפישתים, הוא נח המקראי, ישמע מפיו: "כאשר בראו האלים את האדם, / מוות שתו על האדם, / ואת החיים נחלו בגורלם." בעל כורחו יושב גלגמש לארך. מה שנותר לו הוא המעשה פרי חכמתו - חומות ארך האדירות.

מזור, ואולי לא כל כך, שדווקא ביצירה שהקדימה בהרבה מאות שנים את "מה שהיה הוא שיהיה" כלשון המקרא גיליתי בכתיבת "עלילות גלגמש" כי יש חדש

תחת השמש. התנסיתי בפעם הראשונה בכתיבה לילדים, וזו הייתה הפעם הראשונה והיחידה שלא התלווה אל הכתיבה המכאוב, השושבין התמידי של כל כתיבה - ממכתב למס הכנסה ועד כתיבת סיפור. כתבתי מתוך עונג.

מאז שתרגמתי את היצירה לעברית מן המקור האכדי לא נתנה לי מנוח התשוקה לספר אותה לילדים. המשפטים התרוצצו בי, ולא מצאו את המילים. עד שיום אחד, כמו ברק, נמצא לי הפתרון בדמותו של קרדי-נרגל, הסופר המספר את "עלילות גלגמש" באוזני המלך אשורבניפל. מרגע ששמעתי את קולו של קרדי-נרגל ידעתי שיש לי סיפור.

תלמידיו של זאב, שעל שמו נקרא הפרס שבו זיכיתם אותי היום, סיפרו כי דיבר על עצמו כמי ש"אומר שירה" ולא כמי ש"כותב שירה": "לפני שהעליתי את השיר בכתב, אמרתי אותו בעל פה" - כך הסביר לתלמידיו. המשורר הקדמון, כמוהו כמשורר זאב, אמר שירה. רק אחרי שסיפרו את העלילות בעל פה במשך מאות שנים, העלו אותן על הכתב. וכך רציתי גם אני שידברו אל האוזן.

אחר כך נמצא לי המאזין לעתיד לבוא, הנמען שהספר מוקדש לו: מיכאל, צעיר הנינים במשפחתי. ממיכאל בן השנתיים למדתי את תורת הספרות כולה על רגל אחת. מיכאל הרכיב קוביות "לגו", וכשגמר, אמר: זה כלב. אחר כך התבונן בו דקה, שתיים, ואמר: אבל זה לא אמיתי. ושוב אני מצטטת את זאב: "לכתוב לילד זה לא לכתוב סתם לאנשים; זה לכתוב למשוררים".

לא אסתיר שכתבתי גם מתוך חשש. אחר ככלות הכול זו הפעם הראשונה שאני כותבת לילדים. לאורך כל הכתיבה ניסיתי להיות גם הקול המספר בדמותו של קרדי-נרגל וגם הילד המאזין (אגב, האוזן נתפסה אצל המסופוטמים כמקור החכמה; "בעל האוזן הרחבה" הוא מטבע לשון נרדף ל"חכם"). לא אלאה אתכם בפירוט הדילמות והקשיים שסיפור עתיק מעמיד בפני הכותב. אוסיף רק ואומר שהזמנתי כמה וכמה ספרי ילדים של "עלילות גלגמש" מארצות הברית ומבריטניה ודחיתי מעליי את שתי האפשרויות שהנחו את העיבודים השונים: האחת - לספר את האפוס כמקור שמבקש לספק לקורא הצעיר ידע על המזרח הקדום, והאחרת - לסלק מן הסיפור את השאלות המהותיות הגדולות, ובעיקר את המאבק של האדם במוות.

אני מבקשת להודות לצייר מנשה קדישמן על ציוריו - ושוב, חלק מהם נעשו תוך כדי האזנה לסיפורים שסיפרתי באוזניו: אני מספרת, והוא רושם; להוצאת "עם עובד", ובמיוחד לנירה הראל שערכה את מדור ספרות הילדים ב"עם עובד", האמינה בספר ותמכה בהוצאתו לאור; ליעקב בלובשטיין מ"עם עובד" שהפיק את

הספר, אתו שהתייעצתי בשאלות של צורה ותבנית, והוא הקפיד על כל תג ותג וסייע בידי להעניק לספר את צורתו הנאה; למירה מאיר ידידתי שיעצה לי כמה עצות טובות; לחוה ליבר ולבית אריאלה שהעניקו לטקסט את האכסניה; למר ברגסון שהייתה לי הזכות להיפגש אתו גם במסגרות חינוכיות אחרות; וכמובן לחבר השופטים - ליחיעם פדן, ליעל דר וליעל ישועה - שמצאו את הספר ראוי לפרס.

צלילי מוסיקה בביצוע טללית צרסקי - צ'לו, קרת יעל - פסנתר

נימוקי ועדת השופטים להענקת פרס זאב התסס"ב לתמר אגדי על ספרה געגועים

הספר "געגועים" הוא ספר פרטי, לירי מאוד. הוא עוסק בצניעות ובכנות נדירה באחד הנושאים המודרים מספרות הילדים של העשורים האחרונים: מוות במשפחה. הצניעות נובעת ראשית מכך שאין הוא לוקח על עצמו "לפתור בעיה", הציע מרשם פסיכולוגיסטי בפרוטה להתמודדות עם אבדן.

בטיפול במות אבי המשפחה אגדי נשאר בגבולות הסיפור הפרטי של עומר, ילד כבן שמונה, רגיש ובעל כושר ביטוי נוקב בפשטותו. לעומר שני אחים: גיא, המבוגר ממנו בשנה, ואורן, הצעיר ממנו בשנה. וישנה גם ורד, אחותם התינוקת. אביהם של הארבעה מת בתאונה, ובעצתה של סבתא עומר מתחיל לכתוב יומן בימי "השבעה", כדי "שלא אשכח".

באמצעות פרקי היומן מתוארים האבל והאבדן מבפנים ובגובה העיניים. כך הנושא "הגדול" ו"הכבד" הופך למשהו חילוני יותר, שאפשר להביט בו באהדה ובהבנה. ביומנו מתאר עומר בכנות ובאיפוק נוגעים ללב כאב וגעגועים טריים מאוד, חרדות וחששות, שלו ושל בני משפחתו.

"שמעתי את גיא מדבר עם חבר שלו", כותב עומר ביומנו על אחיו הבכור. "מאז שאבא מת אני כבר לא יכול ממש לצחוק. אני צוחק מבחון, אבל בפנים אני עצוב, והצחוק לא מגיע פנימה".

פרקי היומן מלווים את עומר במשך תקופה ארוכה, כמעט שנתיים, ובתוך כך השכול הפרטי הופך למעין גיבור נוסף בסיפור. הגיבור הזה, לומדים הקוראים ולומד גם עומר עצמו, הוא דמות של קבע בחייו של עומר. אך עם הזמן דמות זו משנה את פניה ומרשה לעומר לחיות לצד הכאב גם חיים רגילים.

הצניעות והישירות של "געגועים" נובעת גם מאופן הגשתו: זהו ספר "קטן", דק, לכאורה פרקי יומן לא ספרותיים. למעשה זוהי ספרות במיטבה, בעלת ערך אמת גדול. איוריה המאופקים והישירים של מירב כהן מוסיפים לספר מעין תיעוד מצויר, עצוב אך נקי מסנטימנטליות, ממש ברוח כתיבתה של אגדי.

ובאנו על החתום: יעל דר יעל ישועה יחיעם פדן

דברי הסופרת תמר אגדי

שופטים נכבדים, אורחים יקרים, משפחתי, חבריי וילדיי המקסימים

אני מתנצלת שאקרא נאום מן הכתב; הדבר נובע מההתרגשות מהמאורע.

הספר "געגועים" הוא ספר הילדים הראשון שכתבתי, והספר השני שלי שראה אור. הספר הראשון שכתבתי הוא ספר מקצועי לקהל הרחב העוסק בתחום התמחותי, הלוא הוא תחום פוריות הגבר.

בספר הילדים בחרתי להשתמש בשם

הספרותי תמר אגדי, ולא בכדי: הסיבה העיקרית לכך היא שאת הספר

"געגועים" כתבתי בסיוע ילדיי היקרים - גדי, דן, אלון ויעל - היושבים כאן לידי, וראשי התיבות של שמותיהם הם "אגדי" (אלון, גדי, דן, יעל). כשהתחלתי לכתוב את הספר ניהלנו למעשה יומן, ובו תיארו את אשר עבר עלינו מאז שנפטר אבי ילדיי, חברי ובעלי - מיקי טננבאום ז"ל. תוך כדי הכתיבה עיבדנו מצבים שונים שאנחנו עוברים, דנו איך כדאי וראוי להתמודד אתם (ולא להתמוטט), והנצחנו את אותן חוויות קטנות שהיו לנו עם אבא. אולם לכתיבה הזו הייתה מטרה נוספת, והיא לאפשר לאנשים אחרים, ובמיוחד לילדים העוברים חוויה דומה, להרגיש שהם לא לבד, שכולם חווים חוויות דומות ועוברים תהליכים מקבילים, ולא רק הם נתקלים בבעיות כאלו. בספר ניסיתי להעביר את ההרגשה שמותר להרגיש כאב, מותר לבכות, ולא תמיד יש פתרון לכל דבר, או שלעתים הפתרון אינו מייד, אך יחד עם זה החיים נמשכים.

הספר נועד לאפשר לילדים להיות שותפים בדיון שאין להם לעתים עם מי לחלוק, לאוכלוסייה שלא חוותה את החוויה. לדעתי הספר יכול לפתוח, הן לילדים והן למבוגרים, חלון התבוננות על מצב שבדרך כלל אין מדברים עליו, לא בבית הספר, לא בחברה ולא בבית, אולי מכיוון שלעתים לאנשים קשה להתמודד אתו.

אין צורך לספר כמה חשובה התמיכה של המשפחה המורחבת ושל החברים במצבים כאלו, ובהזדמנות זו אני רוצה להודות למשפחתי החמה, להורי, לאחי ולגיסי ולגיסותיי ולחבריי היקרים על האווירה המשפחתית המלוכדת ועל האהבה והחברות השוררות בינינו.

אני רוצה להודות מכל הלב למיכל שלו שהייתה הראשונה שקראה את הטקסט ועודדה אותי לפרסמו, לאלכס זהבי, שתרם רבות להוצאת הספר לאור, אם על ידי עידוד מתמיד ושיחה טובה בשעת הצורך, ובמיוחד על ידי עריכת הספר, לרחלי אידלמן, המו"לית של "שוקן", שהיא יותר מאשר מו"לית עבורי, לדיתה ולכל הצוות של "שוקן" שעמלו על עריכת הספר ועל הכנתו, למירב, שאיירה כל כך יפה ובצורה עדינה ספר שנושאו קשה כל כך לאיור, ולשופטים שהחליטו להעניק לי את הפרס.

קטעים מן הספרים שזכו בפרס זאב:

א - עלילות גלגלש, ב- געגועים

מה מצא הסופר קרדי-נרגל בתיבת הנחושת?

פתיחה

לפני אלפי שנים חי בממלכת אשור העתיקה סופר אחד ושמו קרדי-נרגל. קרדי-נרגל, וכמוהו הסופרים חבריו, שעבדו בספרייתו של המלך אשורבניפל, החזיק בידו חרט מחודד עשוי מסוף, וכתב על גבי לוחות חומר קטנים סימנים שדמו ליתדות. בימי חג התאספו כל אצילי העיר אל ארמון המלך, בעיר הבירה נינוה. ושם, על במה גבוהה קראו באוזניהם שחקנים ושחקניות שירים וסיפורים מימי קדם.

שמו של גלגמש, מלך קדמון אחד, חזר והופיע בסיפורים רבים. אך לרוע המזל נשברו קצותיהם של רבים מן הלוחות, שעליהם נכתבו עלילותיו. במשך אלפי שנים ניסו סופרים להשלים את הקטעים החסרים כדי הדמיון הטובה עליהם, וכך עשו גם סופרי המלך אשורבניפל.

געגועים

20.9.1999

הנה שוב הגיע יום כיפור - זמן שבו חושבים על הכול. כבר עברה שנה וחצי מאז שאבא נפטר. הרבה מאוד זמן עבר, אבל אני חושב עליו כל יום. אני מרגיש שהוא קרוב אלי, וחלק ממנו נשאר בתוכי. לפעמים אני כמעט יכול לשמוע אותו אומר לי דברים שהוא היה נוהג לומר וששמעתי מפיו. אני מרגיש שהוא אתי בלב. שמעתי אותו אומר לאמא בלחש - כדי לא להעציב אותי - שהוא לא יכול לסבול את הכאב החזק הזה, למרות שכבר עברו כמעט שנתיים. בסוף החלטנו שהפעם לא נעלה לקבר של אבא מפני שירד באותו היום גשם (אני תמיד חושב שבשמים יודעים ובוכים אתי על אבא שלי), גם מפני שאחי ממש לא רצה ללכת ולא רצינו להשאיר אותו לבד, וגם מפני שהיה לי מפגש כיתתי באותו יום בדיוק, ולאמא לא היה כח לזוז לשום מקום.

ועדת השופטים החליטה לציין לשבח שני ספרים: "ילדת הקשת בענן", שכתבה נעמי שמואל (הקיבוץ המאוחד), ו"שתיים", שכתבה סעדו רייספלד (כתר)

ילדת הקשת בענן

הספר "ילדת הקשת בענן" מצליח להפוך את פרויקט הקליטה המנוכר והיומרני לסיפור חניכה אישי של בת דור שני לעלייה, בת לאם אתיופית ולאב אמריקאי. הספר מציג לקורא את הניכור שהקולקטיב הישראלי חש כלפי העליות החדשות. הוא מעלה למודעות בדרך סיפורית לא רק את הקושי שהעולים הבאים למקום חדש מתמודדים עמו, אלא גם את החיובי שכל עלייה תורמת לתרבות בישראל. הספר מטיל את אחריות ההיקלטות בתוך חברת הילדים הישראלית על כל הנוגעים בדבר: על הקולטים ועל הנקלטים כאחד. זאת באמצעות סיפור של התבגרות אישית וקבלה עצמית של נערה מתבגרת - מסקרם שמה - שגילה כגיל הקוראים. לא פחות ממסקרם עצמה משתנים גם חבריה לכיתה. תהליך החניכה כאן הוא דו-כיווני.

הקוראים לומדים בעזרת סיפורה של מסקרם שלכל עדה הזכות להיות גאה במוצאה ובתרבותה ואסור לה לוותר על ערכי התרבות שלה. דרך ההזדהות עם דמותה הכובשת הם חשים את הבעיות הניצבות בפניה. בכך סייעה נעמי שמואל, ולו רק לזמן קריאת הספר, בטשטוש החיץ שהתרבות הישראלית מציבה בינה לבין "שוניה".

לצד המחויבות החברתית של הספר הוא שומר על קריטריונים ספרותיים מובהקים, ובורא עלילה סוחפת ודמויות ספרותיות מרתקות. על כל אלה החלטנו להעניק לסופרת ציון לשבח.

שתיים

הספר "שתיים" הוא ספר קל וקריא מאוד, אך ענייניו אינם קלים כלל: הוא מעלה שאלות על אחריות חברתית ותוהה על המחיר שאנו משלמים כדי להיות אהודים ואהובים, "מקובלים" בלשון הילדים. למרות עיסוקו ב"בעיות חברתיות" מהסוג שדנים עליהן בשיעור חברה עם המחנכת, אין הספר לוקה בדידקטיות מעיקה; להפך, רייספלד בחרה לטשטש לחלוטין את נוכחותה כמספרת ולהשאיר את כל הבמה לשתי הגיבורות שלה, נועה האחראית והמצפונית, שקשה לה להרגיש חלק מהקבוצה, וגלי החיננית, מלכת הכיתה.

הספר בנוי על קטעי יומניהן האישיים של שתי הילדות, המוצגים לסירוגין. כך הסיפור ניתן "ממקור ראשון", בלי שיפוטיות חיצונית, והקוראים אינם חשים שהם מובלים אל המסקנה ה"נכונה".

פרקי היומן של "השתיים" מציגים עולם ספרותי שלם. הם חושפים את ההווי הכיתתי, את חיי המשפחה של כל גיבורה ושל דמויות נוספות, ובעיקר את אחורי הקלעים של שני התפקידים החברתיים שהילדות מייצגות. כל זאת באופן אמין וסוחף, שאפילו סרבני קריאה יתקשו לעמוד בפניו. על אלה החלטנו להעניק לספר ציון לשבח.

ובאנו על החתום: יעל דר יעל ישועה יחיעם פדן

דברי הסופרת נעמי שמואל

אני רוצה להגיד תודה לכל מי שבחר בספר שלי לציון לשבח, וכן תודה למאייר אבי כץ ותודה למרכז ההיגוי שיזמו את כתיבת הספר.

זו פעם ראשונה שספר שלי זוכה במשהו, וזהו הספר הראשון שלי באורך כזה שנכתב ישירות בעברית (עם הרבה עריכה של יונה טפר). אמי, הסופרת והמשוררת קרן גרשון

ז"ל (ניצולת שואה שכתבה באנגלית ולא מצאה את מקומה באגודת הסופרים העבריים), בוודאי הייתה גאה בי על כך שבמידה מסוימת אני מגשימה חלום שלה. "ילדת הקשת בענן" מסמלת את היכולת של האדם להתחר ליעצמו דרך השורשים שלו, לשאוב כוח מהמקורות שלו ולצעוד קדימה לתוך החברה הישראלית שהיא מלאה בדעות קדומות ובסטריאוטיפים. מסקרים בספר, כמוני בחיים, גילתה בדרך הקשה את זכותה להיות עצמה: את הלגיטימיות של ריבוי זהויות בחברה פלורליסטית.

דברי הסופרת ספדר רייספלד

לחבר השופטים, לקרן להנצחת אהרון זאב באגודה למען החייל, להוצאת כתר, לרחל אפק ולצביקה מאיר העורכים ולילדי הנפלאים שנתנו לי השראה בכתיבתי.

אני קצת מרגישה כאן כמו בגילדה של סנדלרים, בטקס הענקת פרס הסנדלר המצטיין של הגילדה. יש ברכות, נאומים,

הערכה הדדית, אבל קליינטים שיבואו לתקן נעליים - רק בקושי. והשאלה היא אם יש לנו זכות קיום, אם לא צריך לצאת מהחנות, להגיף את התריסים ולעשות הסבה - לפתוח חנות לנעלי ספורט, למחשבים. העולם משתנה. פעם היה שען. ספון בכוח הקטן שלו, חמוש בעינית המגדלת, הוא היה מקבל שעונים מקולקלים, פותח את קרביהם, מחטט בהם ומרפא אותם; מחיה שעונים. היום אין שעונים. היום אין שענים. השעונים הם דיגיטאליים, זולים, ואם הם מתקלקלים, משליכים אותם לפח וקונים חדשים.

בשכונה שלי היה פעם "שירות חיתולים". טנדר היה בא ומלקט את החיתולים הצואים של תינוקות השכונה ומחזיר אותם כעבור כמה ימים צחים וריחניים. היום יש טיטולים, והטנדר עבר מן העולם. פעם היו חלבון, איש קרח, איש נפט והאיש עם הביצים. היום לא צריך את כל אלה. יש "סופר", והמקצועות הללו נעלמו.

אז אולי צריך לומר "פעם היו סופרים; פעם אנשים קראו ספרים; היום כבר לא; היום יש מחשבים, וישן מפני חדש תוציאו?"

אני רואה את הילדים שלי משחקים במחשב, ויש להם בזכותו כישורים שגם עוד 100 שנה לא יהיו לי: ראייה תלת-ממדית, קואורדינציה מופלאה, יכולת לבצע סימולטנית כמה וכמה משימות, להתמודד עם מיליון ושניים גירויים. המשחקים האלה מפתחים כישורים חיוניים מאוד לחיים בעולם שלנו, עולם שבו הטכנולוגיה עוברת אבולוציה בקצב מסחרר. הם מלמדים זריזות מחשבה, התמצאות בן-רגע, מהירות תגובה.

אז מי בכלל צריך ספרים?

בני אדם צריכים ספרים. בני אדם, שהם יצורים לא מודרניים בעליל, שהאבולוציה שלהם אורכת מיליוני שנים, ולכן הנפש שלהם היא עדיין אותה הנפש כמו שהייתה לפני 30, 100 ו-20,000 שנים, עדיין הם אוהבים ושונאים, רבים ומתפייסים, חוששים ומעזים; עדיין יש בהם צער ושמחה, הזדקקות וחמלה. ובכל אלה עוסקת ספרות טובה. כל עוד לא יתפתחו בעולם המחשבים כלים המטפלים בעדינות בנפש האדם, ברגשות ובחצאי הרגשות המעסיקים אותנו יום יום, כל היום, צריך שיהיו ספרים.

עיון ומחקר

"תרבות כפרית הקשורה לאדמה ולטבע ומתאימה אליהם את כל אורחות החיים"

מאת מנחם רגב

המשפט הזה לקוח מתוך הדיונים והתכנית של "מועצת המורים למען הקרן הקיימת לישראל" שהייתה פעילה בארץ בין השנים 1925-1953. למועצה הזאת הייתה השפעה מרכזית על עיצוב תכניות הלימודים ביישוב העברי בארץ ישראל. המועצה טענה "כי מצבה הייחודי של התנועה הציונית דורש התייחסות חינוכית ייחודית. (...) מערכת החינוך זקוקה ל"פדגוגיה לאומית" (עמ' 63). מחברי התכנית עיצבו את המקצוע "מולדת", שעמד על שני יסודות חשובים: הקרבה לטבע ופיתוח החקלאות. "מועצת המורים" זיהתה את התרבות העברית החדשה כתרבותו של היהודי הלאומי, להבדיל מן היהודי הגלותי (גם אם הוא חי בארץ ישראל) ולהבדיל מבני תרבויות אחרות.

על פי הגישה הזאת "צריכה התרבות העברית להיות תרבות כפרית הקשורה לאדמה ולטבע ומתאימה אליהם את כל אורחות החיים (ההדגשה שלי - מ"ר), החל בלבוש ובסגנון הדיבור וכלה בדפוסי החגים. בתרבות כזו מודגשים עבודת האדמה, מקומן של עונות השנה בריתמוס החיים והחגים החקלאיים. התרבות החדשה תהיה תרבות עברית מקורית, היונקת ממקורות היהדות ושומרת על ייחודה" (עמ' 62). הגישה הזאת, הדוקטרינרית, הייתה אופטימית ביחס לכוחו של החינוך לשנות חברה, אורחות חיים וערכים. היום, בשנת 2000, כשמקומה וחיבתה של החקלאות במדינת ישראל הצטמצמו מאוד, וכשהעבודה החקלאית מבוצעת ברובה על ידי עובדים זרים - קשה להאמין שהעקרונות של תכניות הלימודים, שגובשו רק לפני שבעים וחמש שנה, השתנו לחלוטין בעקבות השינויים המפליגים שחלו הן בעולם והן בחברה הישראלית בתחומים של השקפות עולם, הטכנולוגיה המשתנה והמתקדמת כל הזמן והוויכוחים על המשמעות הציונית של המדינה.

הדברים שעשרות אלפי תלמידים התחנכו עליהם, ושהיו חלק חשוב בעיצוב גישתם לחברה, ליישוב ולמדינה בשנותיה הראשונות, דומה שאבד עליהם הכלל. אבל אם נעיין בכמה מהטקסטים ה"עתיקים" על סגנונם המיושן והמליצי, נראה שיש בהם לא רק החן המתלווה לארץ ישראל של פעם, אלא גם מקור להרהורים

על החברה שלנו הנמצאת על הרבה פרשות־דרכים, חברה שהדורות הקודמים היו מתבוננים בה מתוך תמיהה והרבה סימני שאלה.

בהמשך הדברים יוצגו כמה טקסטים המייצגים את "תרגום" האידיאולוגיה הן לספר לימוד מסוים והן לטקסטים בעיתוני ילדים של אותם ימים.

הסתכלות

"בתקופה שלפני מלחמת העולם הראשונה נקבעו בבתי הספר העבריים לימודי המולדת כחלק מלימודי ההסתכלות" (היום היינו מדברים על תצפיות - מ"ר). הם כללו למעשה שלושה מקצועות: מולדת, טבע והיסטוריה מקומית. "מקצוע זה התפתח באירופה בהשפעת הגישה הרומנטית של 'רוח האומה', שראתה ב'מולדת' את הסביבה הקרובה ביותר לילד. קרבה זו משמעותית לא רק מבחינה פיזית, אלא, ובעיקר, מבחינה נפשית, משום שהיא מותירה את השפעתה בילד לכל ימי חייו. "לימודי ההסתכלות" התבססו על טיולים וסיורים בסביבה הקרובה של הילד (...). הכוונה הייתה להעניק לילדים מבט כולל ומלא על סביבתם, הכרת המבנה הגיאוגרפי (הר, שפלה, חולות, ים וכו'), צמחייה אופיינית, אגדות וסיפורים על המקום. שיטת הלימוד התבססה על טיולים וסיורים, ואחריהם שיחות ופרקי קריאה מתאימים". סולודר, "בטבע", עמ' 91.

אברהם סולודור (1890-1946) היה משורר ועורך עברי. הוא ערך שני עיתוני ילדים: "אלומות" (בשנים תרפ"ב-תרפ"ג) ו"עולם הילדים" (בשנים תרפ"ד-תרפ"ח). הוא גם היה המתרגם הראשון של "דוליטל הרופא ומאורעותיו" שיצא ב-1929. בשנת תרפ"ה הוציא ספר לימוד בשם **בטבע**. ההקדמה לספר מבטאת את העיקרון המרכזי שהוזכר לעיל: "יסוד הלימוד הזה הוא **ההסתכלות**, ולכן הושם לב בבחירת הנושאים רק לאלה **השכיחים והרגילים ביותר**, שהלומד נתקל בהם ורואה אותם יום יום" (ההדגשות הן משל המחבר). הוא מסביר שהספר בנוי על פי תכנית הלימודים של מחלקת החינוך של ההנהלה הציונית.

מבנה הספר: **בשדה**: הסתוונית, הקרקע, נדידת העופות וכו'; **בבית ובחצר**: הסוס, הכלב, האוויר, המשאבה וכו'; **בגן הירק ובגינה**: הצנון, השלשול, הנביטה וכו'; **במרעה**, **מפרחי החורף**, **המים**: הפרה, הגמל, החושים, הנרקיס, הנחליאלי וכו'. המחבר מציין שהוא מסתמך על הזואולוג אהרוני ועל מקורות אחרים. הסגנון הוא, כמובן, ארכאי. התפיסה הכללית בתיאור היא אנטרופוצנטרית וספרותית. הנה כמה דוגמות מלבבות:

* **השלשול**: "האדמה - אם כל חי, ותיתן לעובדיה הנאמנים את לחמם. וכמה יגיעות ייגע האדם לשכלל את אופני עבודת האדמה, מדורי דורות ימציא כל

מיני מכוונות להעמיק את החרישה ולפורר את הרגבים. והנה יציר פעוט, אשר ברגל נרמסנו ונֶשֶׁט (ונוסֶטָה) מעליו בבוז נפש, עוסק תמיד בחרישה ומפליא לתחח את העפר. היציר הזה הוא השלשול. "לאחר תיאור מפורט של מבנה השלשול ופעילותו מסיים המחבר בהצהרה: "מעטים היצירים המועילים כשלשול!"

* **הנרקיס:** "ימי החורף. גשמים עזים ניתכים, והצינה גוברת בלילות. פה ושם מאדימה כלנית, מבהירה רקפת עליזה, אך השדות עודם שוממים וחשופים. באחד הימים האלה יראה פתאום הנרקיס הנהדר בזיו־מראהו ובריחו הטוב. איך הצליח לשגשג ולפרוח בעונה קשה זו?" הפתיחה הספרותית והשאלה הרטורית הן פתח לתיאור מפורט של הפרח, מבנהו ודרכי רבייתו.

* **הכלב:** "ידיד טוב הוא לאדם ועוזרו הנאמן. כל ימיו ירחש לאדוניו אהבה רבה, מסירות ואמון. בכול ילווהו, תמיד ישרתהו. אך יש אשר ימיט על בעליו שואה. יש אשר יחלה במחלת השיגעון: לא יאכל דבר, קול נבחתו ישונה והיה ליללה מרה, לשונו האדומה תשתרבב, ומפיו הפעור יִז קצף. לָאָה ומשמים ירוץ, יתנוודד, יישוך את כל אשר יפגוש, ייפול וימות. כלב זה מעביר את מחלתו על יתר חיות הבית. נשיכתו מסוכנת מאוד."

חקלאות ציונית בכתבי־עת לילדים

הקמת יישוב חדש, הכנסת גידולים חדשים, תיאורי טקסים של זרע וקציר, ביקורים ביישובים חקלאיים - כל אלה ממלאים מדורים שלמים בעיתוני הילדים ביישוב היהודי בארץ ישראל. היה רצון עז לשתף את הקוראים הצעירים בחוויה הלאומית של בניין החברה היהודית החדשה, לא רק כמידע מעניין, אלא גם מתוך תקווה שהקוראים יצטרפו בבוא הזמן לאיכרים החדשים. נעיין בשני קטעים מהעיתון "עולם הילדים" של סולודר משנת תרפ"ז. הקטעים לקוחים מן המדור "בארצנו":

* בחוברת א' מסופר על המאבק בחול בעמק עכו. מסופר שם על נטיעת עצים בארצות שונות לשם עצירת החולות: "סכנה כזאת נשקפת גם לעמק עכו אשר בו התחילו להתגלות בשנה האחרונה ניצני התחייה העברית. החולות עלולים לגזול ממנו שטחים גדולים. חברת מפרץ חיפה קיבלה זיכיון לנטוע על שפת העמק צמחים המעכבים את החולות." התיאור אינו נקי מגישה ערכית־ציונית: "ניצני התחייה העברית".

* בחוברת ח' מוכתרת הרשימה בכותרת "מצאנו מים", ונאמר בה: "שאלת המים

היא שאלה חשובה מאוד בארצנו. אי אפשר לייסד מקום יישוב חדש כל עוד לא ביררו את השאלה הזאת." בהמשך מסופר על מציאת מים במושב עובדים סמוך לחיפה, והמשפט המסיים אומר: "המים טובים, צלולים וזכים." מתוך עיתוננו - עיתון לילד ולנער, שנה א', ירושלים, תרצ"ב

גם כאן יש מדור מיוחד בשם "בארצנו", ובסוגריים, ליד שם המדור, נכתב: "ידיעות-מולדת, משוט בארץ, מטבע הארץ וכו'". מלבד הידיעות בטבע, שידובר עליהן בנפרד, הנה כמה כותרות של רשימות המדור: עשרים שנה להתיישבות בעמק הירדן, התיישבות בעמק חווארת, מה ניטע? עמק עכו בבנינו, גבעת חיים, משוט בשרון.

בחוברת ה' מתפרסמת רשימה בשם "חמישה עשר בשבט" מאת י' ספיבק, שבה נכתב, בין השאר:

אנשי אדמה היו אבותינו, המקשיבים לכל שיח, ורוח השדה עולה מכל מועד וחג שרובם נקבעו בהתאם לעבודות העונה בשדה ובכרם. וגם חמישה עשר בשבט, בו ניעור הטבע בארץ לחיים חדשים, נקבע ליום חג - ראש השנה לאילנות. והיום הזה היה לחג עממי מימים קדומים, בטרם ניתק הקשר בין העם להארץ, ועתה, כאשר החלה שיבת ציון, נהפך החג הזה לחג נטיעות בחורשות וביערות כל עץ חי, הארץ מחכה לבניה-בוניה, ומחשופי ההרים לנוטעים ולשותלים...

ברשימה אחרת, "התיישבות בעמק חווארת" (הוא עמק חפר), מסופר על כך שניטעו שם כבר 52 אלף עצי אקליפטוס, והכותב מוסיף הסבר:

העץ היפה והמבריא הזה יכונה בפי בני הארץ "עץ היהודים", כי על כן היהודים, מדי בואם למקום ביצה ושממה, הם מביאים אתם אילן זה. הם שותלים אותו לאלפים, ושורשיו סופגים לתוכם את המים הזורמים ללא תועלת בסביבה. ככה מתמעטות הביצות, ויתושי הקדחת מוכרחים למלט את נפשם.

בכרך אחר של עיתוננו (שנה ו', תרצ"ז) מופיע המדור "בארצנו" בעמוד השער בלוויית תצלומים. העמדת המדור הזה בראש העיתון מורה על החשיבות שייחסו לו העורכים מבחינה אידיאולוגית-חינוכית. בין הנושאים הפוליטיים והתרבותיים הוקצה מקום נכבד לחקלאות: משלוח פרי הדר, 35 שנה לייסוד הקרן הקיימת, חג האילנות. במדור "בינינו" המוקדש למכתבי קוראים, כותבת הילדה רחל גשורי

מכיתה ו' בחדרה ברשימה בשם "טיול בארץ". היא מספרת על טיול עם אביה בירושלים, בים המלח, בתחנת החשמל בנהריים ובשומרון.

על הביקור בים המלח היא כותבת: "נסענו גם לים המלח אשר רק לפני כעשר שנים היה מדבר שממה ועתה ידי אחים נאמנים מבני ישראל סיכנו את חייהם והפכו אותו למקור חיים." אך כשהם מגיעים להרי אפרים, היא מתמלאת צער גדול: "מה נתמלא לבי צער בראותי את שוממות ההרים וכמעט שהתפרצתי בבכי מצער רב." אך מורה הדרך מנחם אותה: "אל תצטערי, בתי, הנה רואה את לרגלי ההר הזה מה פורה המקום; גם שם היה מדבר שממה, אך הקק"ל הגואלת יכולה לעזור לנו, וגם ההרים האלו ייפכו לארץ פורייה." ורחל מספרת: "ונחמתו של מורה הדרך עוררה בי רצון כביר שגם אני אהיה כיתר הבונים והחלוצים ההופכים מדבר לארץ פורייה".

הפנפה

הקטעים המעטים שהבאנו, מתוך מאות רשימות, סיפורים ושירים, הם ביטוי להפנמה של התפיסה שהחקלאות - מבחינה אידיאולוגית, ציונית ומעשית - היא המסד של החברה היהודית בארץ ישראל. המבוגרים האמינו בכך ודאגו להפיץ, בדרכים שונות, את ההשקפה הזאת בקרב הצעירים. ולכן עצירת החולות היא מניצני התחייה העברית, שהודגשו בה החשיבות העצומה של גילוי מים והצורך בנטיעות נרחבות כדי לחדש את הקשר הטבעי בין המתיישבים והטבע, כפי שהיה בימי קדם. האנשה של הארץ השוממה המחכה לבנים השבים שייטעו בה. והערה מעניינת ומעוררת מחשבה: האקליפטוס "מייבש הביצות" נקרא בפי "בני הארץ" בשם "עץ היהודים". זהו בכלל אחד המקומות המעטים בטקסטים מסוג זה שנרמז בהם שהארץ השוממה אינה שוממה מתושבים שהם ערבים (בני הארץ!) ושגם הם ייהנו מהפרחת השממה.

הקטע האחרון - שבו הילדה בוכה על השממה הנגלית אליה ומתנחמת בדברי מורה הדרך - הוא סנטימנטלי ובוודאי מוגזם, אך הוא מבטא את מה שהיה מקובל לכתוב בחיבורים בעקבות טיולים בארץ, ומביע רגשות אמיתיים, פריו של החינוך. איננו יכולים לדעת אם אכן הגשימה רחל את חלומה להיות "בין הבונים והחלוצים הופכים מדבר לארץ פורייה". העוסקים בחקלאות ביישוב היו תמיד אחוז קטן מתוך האוכלוסייה היהודית בארץ, אך עוצמת ההזדהות עם כובשי השממה הייתה גבוהה ביותר. ראו בהם נציגים אותנטיים וחשובים של המעשה הציוני.

אמוץ כהן עקרב את הילדים לטבע

אמוץ כהן (1896-1988), חוקר־טבע וסופר עברי, מתואר כך ב"לקסיקון אופק": "כל השנים צפה אמוץ כהן בתופעות הטבע ובחילופי העונות, עקב אחרי חייהם של צמחים ובעלי חיים, ואת פרי הסתכלותו פרסם בעשרות רשימות בשבועוני הילדים ובכתבי־עת אחרים. כתיבתו הצטיינה בחן ייחודי שנמזגו בו פיוט, דיוק מדעי, בינת חיים וחיבה עמוקה לנושאי כתיבתו."

בספרו "החלוצים, חוקרי הטבע של ארץ ישראל" מקדיש אליעזר שמאלי פרק מיוחד לאמוץ כהן. הוא מספר על כהן, יליד מוצא שליד ירושלים, שהוא הוא שקירב אותו לצומח ולחי בארץ. על פעילותו הפדגוגית החשובה ורבת השנים הוא כותב: "כל מורי הטבע שבישראל - תלמידיו ותלמידת־תלמידיו הם. כי עשרות שנים הורה אמוץ כהן טבע בגמנסיה העברית שבירושלים, והקים חובבי טבע רבים, הממשיכים את דרכו. מורה דגול וצנוע זה לימדנו את דרכי הקנייתן של חוויות טבע הארץ לתלמידיו, איך לאהוב ולחבב על אחרים את הצומח והחי שבישראל." שמאלי מדגיש במיוחד את ספרו של אמוץ כהן "עונות השנה", וטוען שהמעין בו יתעשר "עושר רוחני רב".

הצלחתו של כהן בהקניית הידע והאהבה לטבע הארץ נובעת מהיותו בן הארץ: "כי מאז היוולדו במוצא ההררית שליד ירושלים ספג אמוץ כהן לתוך נשמתו מראות ונופים, ריחות וקולות - והוא חוזר ומעלה אותם על הנייר ביד אמונה ובוטחת." שמאלי מבטא בסגנונו הרגשני ובהתלהבות את רוח כל הקטעים שהובאו לעיל (ראו גם את מאמרי "מתי התחלתי לרדוף אחרי ציפורים - אליעזר שמאלי כחוקר טבע" ב"גליונות למורים לביולוגיה" מס' 163, חוברת ג' - אב תשס"א - 2000). בחרנו לעיין בכמה מאמרים של אמוץ כהן במדור "בטבע ובמדע" ב"עיתוננו", שנה ראשונה, תרצ"ב, כדי לעמוד על גישתו המיוחדת.

בכרך הנזכר הוא פרסם ארבעה מאמרים ארוכים (לקורא הצעיר של אז הייתה "סבלנות קריאה" הרבה יותר ארוכה מאשר לקורא בימינו. גם אין לשכוח שבהעדר בידור אחר הייתה האות המודפסת מקור מרכזי ללימוד ולבידור). במה המאמרים עוסקים? האחד, "בתקופת השנה", מתאר את הטבע בשלהי הקיץ; בשני, "בתקופת היורה", מתוארים הגשמים הראשונים וסיום מסיק הזיתים; השלישי, "בממלכת העוף", מוקדש בעיקרו לנחליאלי; הרביעי גם הוא נקרא בשם "בממלכת העוף", ובו תיאור מפורט של הסיסים ואורחות חייהם. לכתבתו של אמוץ כהן שני מאפיינים עיקריים: א. סגנון בהיר ועשיר, שמשולבים בו מונחים חקלאיים מן המקורות. ב. תיאור מדויק של מראות הטבע, הצמחייה, העופות - שהוא תוצאה של תצפיות מדויקות וממושכות. ניכר הרצון לחבב את הטבע על

הקוראים. התיאור הוא רומנטי, ובמרכזו האדם ופעילותו. נעיין בכמה קטעים:

א. יצאה שנה, והקיץ גווע אט, כשהוא נאבק עם ימות הגשמים מתוך פרפורים אחרונים. החמה - תש כוחה, והרי היא נרתעת ומשפילה לדרום ומפנה מקום לשליחי שר החורף. גושי עננים ונוצות אד נישאים מים, פושטים ברקיע ומכהים כפעם בפעם את עין השמש.

ב. חלפה התקופה הממושכת של ימות החמה היבשים: ביקום גדול הצימאון. הכול עורג לגשם. הבורות נתרקנו, המעינות - מהם מעטו ודללו, ומהם גם יבשו לגמרי. הצמחים ינקו את הלחלוחית האצורה בקרקע עד תומה, והם עומדים ומצפים למטר. האיכר מתעתד לעונת הזרע, והריהו תולה עיניו בשמים ורואה בעבים.

ג. רצונך להכיר את הנחליאלי פנים אל פנים - עליך להצטרף אלינו ולגשת במחילה מכבודך אל המזבלה. כאן רוחשים תולעי הזבוב, זחלי חיפושיות וכדומה, המונים-המונים. בעלי חיים אלה משמשים לנחליאלי מזון חביב. (... כבר מרחוק אנו מכירים את הנחליאלי בצבעיו: גבו אפור עז, קדקודו שחור, לחייו לבנות כחלב, בטנו בהירה, ולרוחב חזהו מתמודד סרט שחור כזפת - תלבושת חדשה ומבהיקה כאילו זה עתה יצאה מתחת יד האומן.

ד. לא עברו ימים מועטים, ומחנה הסיסים נתכנס ובא כולו, וקונה לו שביתה ביישובי האדם. אוהבים הם משכנות אדם ושאון קריה, ולפיכך מצויים הם לרוב בכפרים ובייחוד בערים. רוצה אתה לראות בירושלים את הסיס בהמוניו - בוא אל רחוב העיר הראשי, סמוך למרכז התנועה ובקרבת מגדלי השעון והחומות, והסתכל: מחנות סיסים מתעופפים מעל לראשי עוברים ושבים, רודפים ונרדפים, וקול צפצופם מחריש את האוזניים, מנצח ועולה על תרועת האוטומובילים ותשואת הרחוב.

אמוץ כהן "מוביל" את קוראיו (שהיו בהם תלמידים ומורים כאחד) לתוך השדות ול"פינות הטבע" בעיר כדי שיחושו את שינויי העונות ויתבוננו בציפורים. ברשימות השונות על ההישגים בחקלאות הייתה הכוונה למשוך את הקוראים, תושבי העיר, אל חיק הטבע ואל החקלאות.

במחקרה החשוב, "חינוך ברוח המולדת", כותבת שושנה סיטון (מובאות מן המחקר הבאתי בראשית המאמר; ראו פרטים ב"מקורות"), שתכנית הלימודים שגובשה בימי היישוב היתה תקפה גם בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל.

בתכנית של משרד החינוך והתרבות משנת תשט"ו נאמר במבוא לתכנית הלימודים בטבע ובחקלאות:

המטרות הראשיות הן הכרת חוקי הטבע האופייניים לארץ והתנסות בעבודה בגינת בית-הספר. כמו כן יש לנטוע בילד "יחס אינטימי" לאדמה, לחקלאות ולחיי הכפר ולשכנע את הילד כי חיי הכפר הם "צורת חיים נכספת הן מבחינת בריאות הנפש והגוף והן מבחינת ההגשמה החלוצית, בניין המולדת וביצור מדינת ישראל". וכן יש להשריש בילד את האמונה, כי החקלאות היא אחד מענפי הכלכלה החשובים למדינה ולתחיית עם ישראל כ"עם בריא" בארצו (עמ' 214).

מקורות

- * שושנה סיטון, **חינוך ברוח המולדת** - התכנית החינוכית של מועצת המורים למען הקק"ל (1925 - 1953), אוניברסיטת ת"א, תשנ"ט (בסדרה "דור לדור" - קבצים לחקר ולתיעוד החינוך היהודי בישראל ובתפוצות, (עמ' 62, 91 ו-214).
- * אברהם סולודר, **בטבע - תיאורים ושיחות** (ספר ללימודי הטבע), הוצאת "אלומות", ירושלים, תרפ"ה.
- * **עולם הילדים**, תרפ"ז, בעריכת אברהם סולודר.
- * **עיתוננו - עיתון לילד ולנער**, שנה א' תרצ"ב.
- * **עיתוננו - עיתון לילד ולנער**, שנה ו', תרצ"ז.
- * אוריאל אופק, **לקסיקון אופק לספרות ילדים**, זמורה-ביתן, 1985 ("אמוץ כהן").
- * אלעזר שמאלי, **החלוצים - חוקרי הטבע של ארץ ישראל**, עם עובד, 1972, (הפרק "אמוץ כהן", עמ' 106-111).

על מי מתמוטטים השמים?

עיון פשוטה בין הנוסח העברי והנוסח ביידיש של סיפור עם
מאת עדינה בר-אל

הסיפור האלגורי על כוחה של שמועה שגורמת להתנהגות היסטורית נדפס בארץ ישראל בשנת 1930 תחת הכותר "השמים מתמוטטים". זהו אחד מהסיפורים בספר "מאה ואחד מעשיות, אגדות וסיפורים" שליקט וכתב ז' אריאל בהוצאת "אמנות".

אריאל (לייבוביץ') שלמה זלמן (1895-1970) היה סופר ומעבד עברי. הוא נולד ברוסיה, למד בילדותו ב"חדר" ואחר כך בישיבת לובאביץ', היה מורה בפולין, ועלה לארץ ב-1926.

בתל-אביב הוא היה מורה ומנהל של בית-ספר עממי. הוא ערך מקראות וספרי לימוד, ותרגם ועיבד אגדות, מעשיות וסיפורים קצרים, והוציא אותם לאור בקבצים ובסדרות. ז' אריאל גם ערך את האנציקלופדיות "מאיר נתיב", "דעת", ו"מעין"¹. אחד הספרים שלו הוא "חכמים וטיפשים: אוצר סיפורים מברחים, מעשיות, גוזמאות, הבלים, חידודים, ובדיחות", שאויר בידי בינה גבירץ, ויצא בהוצאת יוסף שרברק, תל-אביב, ב-1950. וזהו נוסח הסיפור בעיבודו של ז' אריאל:

תרנגולת צעירה טיילה בחצר. פתאום הבריק לעיניה ברק, ואחריו רעם אדיר. אמרה התרנגולת: השמים נופלים, והעולם חוזר לתוהו ובוהו. החלה התרנגולת לרוץ. רצה התרנגולת, רצה מן החצר אל הרחוב ומן הרחוב אל השדה. ראה התרנגול את התרנגולת רצה, רץ גם הוא אחריה. בדרך שאל אותה: מפני מה את בורחת? אוי לנו, ענתה התרנגולת, השמים נופלים והעולם חוזר לתוהו ובוהו. לכן אני רצה, לכן אני בורחת.

ומנין לך שהשמים נופלים והעולם חוזר לתוהו ובוהו? שאל התרנגול. בעיניי ראיתי ובאוזניי שמעתי, ענתה התרנגולת. ולא יסף התרנגול לשאול, וירץ אחריה.

ובהמשך מצטרפים אליהם בעלי כנף נוספים: ברווז, אווז, ותרנגולת הודו. עם כל אחד מהם מתנהל אותו דו-שיח בדיוק. כל אחד מהם שואל אותן שאלות, ולכל אחד מהם התרנגולת עונה באותן מילים, כמצוטט לעיל. וסופו של הסיפור:

והנה שועל לקראתם. מפני מה אתם בורחים? שאל אותם השועל. אוי לנו, ענתה התרנגולת, השמים נופלים והעולם חוזר לתוהו ובוהו; לכן

אנו רצים, לכן אנו בורחים.
האם אתם יודעים מקום סתר להיחבא שם? שאל השועל.
לא, אינני יודעת, ענתה התרנגולת.
לא, אינני יודע, ענה התרנגול.

לא, איננו יודעים, ענו הברווז והאווז ותרנגול ההודו.
אם כן, לכו אחריי, הנה אני יודע מקום סתר אשר נוכל להיחבא שם.
הלכו כולם אחרי השועל אל מאורתו, ומשם לא חזרו עוד.²

והנה מצאתי בעיתון ילדים בידיש נוסח שונה לגמרי מנוסח זה. העיתון הוא
"גרינינקע ביימעלעך", שראה אור בוויילנה במשך שנים רבות (עם שתי הפסקות),
החל משנת 1914 ועד שנת 1939.³

מתברר שבמקורו היה סיפור זה אגדה מורדאבית, והיא עובדה לשיר-סיפורי
ביידיש בידי יוסף ראוויין. הסיפור נדפס בגיליון יוני 1920 תחת הכותרת "ווי דער
הימל איז געפאלן".

יוסף ראוויין (1890-1937) היה מחבר של ספרי לימוד וספרי ילדים. הוא נולד
בגרמנוביץ' שבאזור וילנה, ולמד בילדותו ב"חדר". בין השנים 1903-1922 חי עם
משפחתו בלודז'. בעיר זו היה מורה בבית הספר העממי ששפת הוראתו הייתה
יידיש. לאחר מכן היה מורה במינסק. בהיותו בלודז' ייסד ב-1916 הוצאת ספרים
בשם "פאר אונדזער קליינווארג" (עבור ילדינו הקטנים), ופרסם בה ספרים מפרי
עטו, ביניהם סדרת מחזות לילדים בחרוזים וכן ספרי שירים וסיפורים. הוא
פרסם גם בהוצאות ספרים אחרות מקראות לבתי-ספר, מחזות בחרוזים לילדים
וסיפורי עמים שונים שתרגם ועיבד לידיש. שירים וסיפורים בחרוזים מפרי עטו
נדפסו בעיתונים "גרינינקע ביימעלעך" הנזכר לעיל ו"לאדזער פאלקסבלאט".
נוסף לכך הוא פרסם ספרי לימוד עם מחברים שותפים. יוסף ראוויין נספה
ב"טיהורים" ברוסיה הסובייטית ב-1937.⁴

בנוסח של ראוויין בידיש הסיפור מתחיל בעכברון בשם "מר פיפי", היוצא
לשוטט ביער כדי למצוא משהו ללעוס, ופתאום... טראח! בלוט נופל מעץ אלון
ופוגע בדיוק באפו של העכברון. הוא נבהל מאוד, ונושא את רגליו ובורח. בדרך
פוגש אותו העכברוש ושואל אותו מה קרה, ומר פיפ העכברון עונה תוך כדי
ריצה:⁵

אה, לא טוב. השמים נופלים!
בקושי נמלטתי חי,
כמעט קט מתתי מיד!
ותגובתו של העכברוש היא:
חושב העכברוש - עסק ביש -

"שמע נא, אח" - הוא אומר בקול רם -
"למות אין לי כל חשק;

למקום שאתה רץ ארוץ גם אני."

השניים רצים, ובהמשך מצטרפים אליהם ארנבון-פחדן ("העזל-פחדן"),
שועל-ראש-חכם ("רב פוקס-מיניסטער-קאפ"), זאבון גולם ("זועלוול-גולם")
ודוב הזללן ("בערל נאשער"). אולם בדרך הדוב מתעיף ואינו מסוגל לרוץ עמם
בקצב שלהם. הם ממשיכים בריצתם בלי לחכות לו, והוא צועק ומזהיר אותם
מפני בור שנמצא בדרך. אולם הם אינם שועים לאזהרתו וממשיכים לרוץ עד
שהם נופלים לבור. וסיומו של הסיפור:

לאט אל הבור מתקרב

הדוב שלנו ומתבונן פנימה:

"א, יהיה לכם מאוד שמח,

משפחונת נחמדה!

העיניים קצרות הראייה שלי שוב

שימשו אותי בכל זאת

והשמים - אחים אהובים -

עומדים שלמים במקומם."

מהשוואת הנוסחים מתברר ששלב העלילה נשאר: שמועה גורמת להיסטריה,
ובמקום לאמת אותה בעלי חיים "נסחפים" ובורחים. בסופו של דבר, מחוסר זהירות
ומפאניקה, הם נופלים לבור. אולם כל אחד מן הכותבים יצר ז'אנר שונה.
לא נמצא בידינו הנוסח המורדאבי של הסיפור, אך בהשוואה בין היידיש לעברית
ניכרת כאן עבודת העריכה של המחנך זלמן אריאל, שהתחשב בקוראיו הצעירים,
ושינה את הדמויות בסיפור המיועד לילד בארץ ישראל, שאינו מכיר יער ואין
בסביבתו בעלי חיים כדוגמת הסנאי והדוב. הדמויות בנוסחו הן של בעלי כנף
המוכרים לילדי הארץ מסביבתם הקרובה, והעלילה קצרה ומגובשת יותר: אין
אפיון של כל אחד מבעלי הכנף. לעומת זאת, בנוסח ביידיש יש הרחבה בתיאור
האירוע, ובעיקר בתיאור הדמויות: כל דמות מאופיינת בצורה מיוחדת, בדיבור
מיוחד. בסיפור ביידיש יש גיוון, חיוניות ועסיסיות הן בכינויי הדמויות והן
בציטוט דבריהן. לעומת זה בנוסח העברי כל האמירות זהות וחוזרות על עצמן
כמין פזמונים. אמצעי סגנוני זה מתאים לקוראים צעירים.

ז' אריאל שינה בסיפור את תפקידו של השועל. בעוד שבנוסח ביידיש (ואולי גם
במקור המורדאבי) הוא היה אחד מהבורחים, בנוסח בעברית הוא קיבל תפקיד
אחר. הסיום בנוסח העברי טראגי ממש לבורחים. ברור, בלי שהדבר ייאמר
במפורש, שכולם היו טרף לשועל. השועל כאן הוא סטריאוטיפי, כמו בשאר

משלי השועלים: ערמומי, טומן פח לבעלי כנף וטורף אותם. לעומת זאת, בסיפור בידיש הדוב מזהיר את החיות, והשועל בתוכו, והן אינן שומעות לו, והסיום הוא המוריסטי.

בידיש ניכרים עקבותיו של המספר העממי, המייחד לכל דובר סגנון משלו, ואינו מוותר, כמובן, על ההומור. אפשר לומר שזלמן אריאל גיבש משל, ואילו יוסף ראויץ יצר אלגוריה.⁶

הערות

1. לקסיקון אופק לספרות ילדים, תל-אביב, תשמ"ו-1985, עמ' 57-58.
2. ציטוט זה הוא מן החוברת בסדרה "מחרוזת" של האגף לתכניות לימודים במשרד החינוך והתרבות, המרכז לתכניות לימודים, מהדורת ניסוי (ללא ציון מקום ושנה). באותה חוברת נדפסו גם "הצב והעקרב" ו"הקטטה עם המטאטא" מאת עודד בורלא.
3. העיתון "גרינינקע בימעלעך" (עצים קטנים ירקרקים) ראה אור בשנים 1914-1915 בעריכת פאלק היילפרין ובין השנים 1919-1922 בעריכת שלמה באסטומסקי ופאלק היילפרין לחלופין. בתקופתו הארוכה ביותר של העיתון, בין השנים 1926-1939, שב וערך אותו באסטומסקי. הוא הפכו לאכסניה נאה לספרות ילדים בידיש, מקורית ומתורגמת. פרטים נוספים ראה במאמרי "גרינינקע בימעלעך" - ההתחלה", קשר, 27, מאי 2000, אוניברסיטת תל-אביב.
4. "לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור", ניו יארק, 1981, באנד 8, ז' 318-319.
5. המקור בידיש מחרוז. כדי להישאר נאמנה למקור עד כמה שאפשר ויתרתי בתרגום לעברית על החריזה.
6. על ההבדל בין שני הז'אנרים ראה ע' אוכמני, תכנים וצורות, ספריית פועלים. על המשל כתב אוכמני: "כוחו של המשל אינו בתיאור הדמויות אלא בלימוד דרך ארץ, יחסים שבין אדם לחברו, להנחיל ניסיון-חיים וכיו"ב" (הדפסה שישית, 1989, כרך שני, עמ' 66). ועל האלגוריה הוא כתב שהיא "תיאור נרחב, שיש בו עניין לעצמו, אך הוא יוצא מפשרו, וכוונתו האמיתית לעניין אחר", והוסיף שהאלגוריה נבדלת מן המשל בהיקפה ובמורכבתה (שם, כרך ראשון, עמ' 43).

"את כל הקשת במרום / אפשר לצוד רק בחלום"

על תפיסת הזיקה בין אפנות לחלום בשירי ש' כהן-אסיף
מאת ד"ר רבקה גרון

בתפיסת ש' כהן-אסיף החלום מופיע כאחד ממעייני היצירה הוויטליים ביותר; בלעדיו אין קיום ליצירה וליוצרה כאחד. המציאות הזורמת על מראותיה, על קולותיה ועל צבעיה היא תשתית חשובה למרקם היצירה, אומרת המשוררת, אך החלום הוא הלז של היצירה. רק בעזרתו אפשר לצוד "את כל הקשת במרום" ("נשיקת הפתעה", עמ' 92), כי אם אין חלום אין יצירה.

החלום נתפס כזרימה פנימית בלתי פוסקת אל תוככי המשורר, אל תוך "קופסת עץ/באמצע חריץ עם חץ". רק המשורר יכול לגעת בחלום, לשחק ברכיביו וליצור עולם בדיוני עשיר.*

מציאות אחרת אינה קיימת עבור המשורר, אומרת המשוררת בשיר "קופסת החלומות" ("מחשבות שאינן רוצות לישון", עמ' 4). עליו לקלוט, לשמור, לשחק וליצור מתוך הקיים. ואם מתרוקן מאגר החלום, כי אז "מהתחלה / צריך למלא את הקופסה".

הדים דומים עולים מהשיר "החלום שברח" ("מוכר העננים", עמ' 52), ובו תיאור פיגורטיבי של ילד הרודף אחר חלומו משך כל היום, עד ש"התעייף הילד, תחת עץ נרדם, אז בא אליו החלום: / "אני אתך. למה אתה רץ?"

גם כאן, כמו בשיר הקודם, החלום מופיע כחלק בלתי נפרד מההוויה האנושית - הוא סודי, אישי, אינטימי מאוד.

רעיון זה מופיע גם בשיר "אנייה בלב" ("נשיקת הפתעה", עמ' 7) ומעתיק את תורת השיר לעבר מסע רווי אור אל ארץ החלום. דרך ים ללא מים, "קרוב לשמים", אנו מתוודעים לתהליך היצירה האמנותית כפי שהוא נתפס על ידי המשוררת ברגעי חסד ותום.

* באלמנט החלום והמשחק המשורר דומה לילד - כך טוען פרויד במאמרו "המשורר וההזיה". כמוהו הוא הוזה הזיות, כמוהו הוא מתחזה באמצעות גיבוריו לדמויות שונות, וכמוהו הוא מסדר את העצמים בעולמו על פי צרכיו
על כך ראה: ז' פרויד, "כל כתבי פרויד", א', 1967, עמ' 1-9.

נציג משפטים אחדים מהשיר:

בתוך הלב שלי יש אנייה/ מפליגה לארץ אחרת/
בתוך הלב שלי יש אנייה/ מפליגה רחוק וחוזרת/
בתוך הלב שלי יש אנייה/ מפליגה מעל לים/
קרוב לשמים/ מפליגה בים בלי מים
האנייה שלי/ עולה ויורדת/ כשאני חולם/ היא מתנדנדת.
כשאני מתעורר/ היא עומדת.
האנייה שלי נודדת/ עם שיר תפילה.
מחפשת אי קטן/ שאיש עוד לא גילה.

הפיגורה המרכזית המניעה את השיר היא האנייה, הבאה לייצג באופן מטונימי את האני של המשורר עצמו, וכל מה שנאמר על אנייה זו מייצג גם אותו: תנועה, הרפתקנות, העזה, חלום, חיפוש, גילוי, הימשכות אל הלא נודע.

מוטיב הנדודים הוא יסוד מוסד בשיר שלפנינו, ומכאן הוא מאגד זמנים, חוצה גבולות ומקיף עולמות. ואילו החלום, שבו מאמין האני השר, הוא גשרו אל ההווה הסובבת - הוא הוא המאפשר לצאת למסע חיפושים אחר של "אי קטן/ שאיש עוד לא גילה". אין ספק שלהשגת יעד הרפתקני כזה יהיה צורך גם בליווי של אלמנט מיסטי כמו התפילה. ואכן, זו מצטרפת כבת לזויה נאמנה למסע המופלא.

שיר זה בא לצייר למעשה את דרכו של האני היוצא דופן, בעל הנפש הפיוטית, אל היצירה. זהו פרק בלשון הפיוט: שפת החלום בהקיש. להדגשת עניין זה נוקטת כהן-אסיף בהיגד האנאפורי "בתוך לבי", החוזר 3 פעמים והופך למוטיב מנחה המדגיש שההתכנסות בתוככי עצמך, הנגיעה בחלום, היא המובילה אל היצירה.

וריאציה נוספת, מקיפה יותר, על מרכזיותו של החלום בפואטיקה של ש' כהן-אסיף מצויה בשיר "כרטיס לשם" ("גלגל הלחמניות", עמ' 92). שיר זה, כקודמו, אף הוא שיר נדודים, והפעם לקראת יעדים הקשורים באמנות: ארץ המשל, ארץ הסיפור, ארץ החידה, ולבסוף אל הארץ הקסומה ביותר, שממנה שואבות גם היתר, היא ארץ החלום.

ארבע מילות מפתח נוטלות על עצמן את תפקיד הייצוג של המילה "אמנות": משל, סיפור, חידה וחלום. כל אחת מהן מצביעה גם על השוני ביניהם: המשל נתון בכפל מסריו, הסיפור מגיש את הגלוי ואת הסמוי כאחד, החידה - את המרומז, ואילו החלום הוא התשתית של כולם.

השיר כתוב כמונולוג דרמטי הפונה אל נמען כלשהו באמצעות היגדי ציווי - דהר! שוט! עוף! - הקוראים לנמען הבלתי מוגדר להצטרף למסע מופלא זה ולחבוק עולם ומלואו - היבשה, הים, האוויר. בסיומה של הדרך הנמען מוזמן לעצום את עיניו ולהתמסר לארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות, לארץ החלום, שבה יוכל להיות כל שיחפוף: גם "אגם, אנייה וגם קפיטן".

המעבר ליעדים קסומים אלו הוא באמצעות כלי תחבורה משונים כמו זנב שועל, כנף ברבור, גב חסידה, המעבירים את המתרחש למימד הנונסנס הפורק כל מחיצה וגבול.

אליבא דכהן־אסיף, ההתמסרות לחלום וממנו ליצירה היא התמסרות טוטאלית - היא תובעת ממך, הנמען, התנתקות מעולמות הריאליה היום־יומיים והתמסרות טוטאלית, בעיניים עצומות, לעצמך, לפנימיותך, לחלום.

על רקע דברים אלה נראית ההוראה "קנה לך כרטיס" אירונית, כי הרי אין צורך בהכנות חיצוניות כדי להיות בחלום המצוי עמך ובתוכך. הבה נתבונן בשיר עצמו:

קנה לך כרטיס / דהר על זנב שועל / דהר אל ארץ המשל.
קנה לך כרטיס / שוט על כנף ברבור / שוט אל ארץ הסיפור.
קנה לך כרטיס / עוף על גב חסידה / עוף אל ארץ החידה.
קנה לך כרטיס / עצום עיניים, עצום. / ברוך בואך / אל ארץ החלום.
קנה לך כרטיס / ואל תשאל לאן. / תהיה אגם, אנייה / וגם קפיטן.

ברוח זו כתוב גם השיר "דפדוף" ("נשיקת הפתעה", עמ' 59). אין ספק, אומרת ש' כהן־אסיף בשיריה הארספואטיים, כי הדבר הטבעי והחיוני ביותר לקיומו של המשורר הוא החלום. וכשם ש"הכבאי מחכה לשרפה / החולה מחכה לתרופה. / הזגג מחכה לסדק בשמשה / הליצן מחכה למסכה חדשה. / הפועל מחכה לסוף היום / המשורר מחכה לחלום..." ("על המעקה", "אחרי שלבשתי פיג'מה", עמ' 9).

לפעמים אני חושב, טוען האני השר בשיר "לפעמים אני חושב" ("הצימוקים הם ענבים עצובים", עמ' 63), "שהשלוליות הן הילדות של הים / והשירים הם הילדים של החלום".

ביצירות אחרות החלום מוצג כתחליף ל"מציאות פגומה", בהעניקו לדוברים סיפוק דמיוני חלופי למשאלות שלא באו על סיפוקן. בממלכת החלום הם מצליחים לברוא לעצמם מציאות נכספת, הפועלת על פי צורכיהם כחוויה

קטליזטורית ותרופוטית כאחד.**

בשיר "הצמה של רוחמה" ("גלגל הלחמניות", עמ' 32) נפגם קיומה הטבעי של הילדה בשל פציעת האב, שאיבד אחת מידי במלחמה: "רק יד אחת יש לאבא של רוחמה/ והוא לא יכול לקלוע לה צמה/, רוחמה הסתפרה אחרי המלחמה." החיים במציאות אכזרית זו מובילים אותה לטפח משאלה לשוב לאותו עולם הרמוני המעניק ביטחון עם אבא שלם. משאלה זו אישית מאוד, אומרת כהן־אסיף בשיר. והתיקון המיוחל מתרחש בחלום:

כל הלילה בחלומה/ היד של אבא/ חוזרת מן המלחמה.

היד של אבא/ קולעת לה/ צמה אחר צמה.

אליבא דפרויד החלום נובע, ובעקבותיו היצירה הספרותית, מן המעמקים שבנפש המשורר, מן הלא מודע שלו, כשהוא מעלה משם רציות, משאלות ותכנים אחרים שהמשורר מארגן ארגון אמנותי. בכך הוא זוכה לסיפוק חלופי דמיוני למשאלות שלא באו על סיפוקן.***

תהליך תיראפויטי מובהק בנוסח פרוידיאני מופיע גם בשיר "מתנות" ("גבעת הכפתורים", עמ' 16). במרכז השיר עומד ילד צעיר המתנסה בתרחיש נורא, שבו אורחיו המגיעים ליום הולדתו באים בידיים ריקות. זאת ועוד: הם "מחטטים בארונות, מחפשים את המתנות שהביאו לפני שנה ולפני שנתיים... ויוצאים עם המתנות... עד כי "דבר לא נשאר". מבוהל מהמתרחש הילד נוכח שכל זה היה חלום: "בבוקר שמחתי שהחלום נגמר."

** על כך ראה: ז' פרויד, "המשורר וההזיה", כל כתבי פרויד, א' (תשכ"ו) עמ' 1-9, וראה גם ק"ג יונג, האני והלא מודע, 1973.

*** ראה גם "התוכן הגלוי של החלום והמחשבות החבויות שבו", כל כתבי פרויד, עמ' 143-154.

ביבליוגרפיה

1. אלקד־להמן אילנה, 1989, "ארספואטיקה בסיפורי שלומית כהן", באמת!; מרכז ימימה לספרות ילדים ולחוראתה, מכללת בית ברל.
2. יונג קארל גוסטוב, 1973, האני והלא מודע, דביר, ת"א.
3. כהן שלומית, 1979, מחשבות שאינן רוצות לישון, הקיבוץ המאוחד, ת"א.
4. כהן שלומית, 1982, הצימוקים הם ענבים עצובים, הקיבוץ המאוחד, ת"א.
5. כהן שלומית, 1985, גבעת הכפתורים, הקיבוץ המאוחד, ת"א.
6. כהן־אסיף שלומית, 1989, מוכר העננים, ספריית הפועלים, ת"א.
7. כהן־אסיף שלומית, 1993, נשיקת הפתעה, הקיבוץ המאוחד, ת"א.
8. כהן־אסיף שלומית, 1995, גלגל הלחמניות, הקיבוץ המאוחד, ת"א.
9. פרויד זיגמונד, תשכ"ו, המשורר וההזיה, כל כתבי ז' פרויד, כרך 2, דביר, ת"א.

מאת ג' ברגסון

סדק

כתבה ליאורה כרמלי, איירו 10 מאירים לאותה דמות - סבתא - איש איש לפי דרכו והרגשתו, הוצאת תשרי, 2001, 40 עמ', הטקסט מצד ימין שחור-לבן, מצד שמאל - איור הדמות

המחברת מספרת סיפור פיוטי על סבתה ועל עצמה. לכן הטקסט מזערי ביותר, וכל שורה בו מרגשת ומרטיטה.

הסיפור קצר: סבתא עוזבת את ביתה ועוברת לגור בביתה של משפחת בנה. היא ונכדתה גרות חדר ליד חדר. סבתא שותקת כל הזמן, עד שבסופו של דבר היא דופקת על דלת החדר של נכדתה, ושואלת: "אפשר להיכנס?" ונכדתה מגדירה את שתי המילים האלה "מתקוות מדבש, מילים הנשמעות כמנגינה שלמה, מנגינה נפלאה".

אולם מהי השמחה, וכיצד המילים נמסות בתוך הגוף של הנכדה, וכיצד הן משולבות בסיפור?

"הדלת שלה והדלת שלי צמודות זו לזו; דלתי שלי לרוב פתוחה, ושלה תמיד סגורה". המילה "תמיד" רומזת לנו על מסתורין בקשר לחדרה של סבתא. שהרי החדרים צמודים זה לזה, וכך גם הדלתות. מדוע זה תמיד דלת אחת פתוחה והשנייה סגורה? אין זאת אלא שהדלת הסגורה מסתירה משהו בחדרה של סבתא.

בהמשך אנו למדים ש"סבתא שלי תמיד שותקת". עוד סיבה לדלת שסגורה "תמיד". ונימוקים נוספים: הרעש שהנכדה וחברותיה מקימות: הרדיו מנגן, המחשב מרעיש, הטלוויזיה מטרטרת. בחדרה של הנכדה ריהוט מלא: שולחן וספרים נשענים על הקיר ותמונות תלויות במקום שנותר. לעומת זאת, "בצד של סבתא הקיר ריק, רק הסדק הצר מתפתל בו באלכסון". הריקנות "ממלאת" משהו, אולי זוהי מקבילה לשתיקה של הנכדה? אלה ואלה משמיעים דממה. ואולי - שואלת המחברת - "הקיר נסדק מרוגז, רוגש על הרעש שלי או על השקט שלה?"

המחברת רוצה לשאול את סבתא שלה למה היא שותקת, כי היא "אף פעם לא מקלקלת לה את השקט". היא מאפיינת את שתיקתה של סבתא בתיאורים שונים: היא נכנסת לחדרה בשעות שונות של היום, והן יושבות זו מול זו בשתיקה מהממת: בחורף החלון חשוך; גם החושך מסמל שתיקה. בקיץ הוא מואר בצבע השקיעה; תמיד סבתא יושבת בכורסה המרופדת בבד פרחוני, והבד הרי מסמל חיות של פריחה. יש לסבתא מיטה, אבל מעולם לא ראתה אותה שוכבת בה, ולא שמעה רעש של קפיצים בה. יש לה ארון, אך היא אף פעם לא ראתה אותה פותחת את דלתותיו, ולא שמעה את חריקות הצירים.

תמיד סבתא נמצאת כאילו בתוך תמונה, והתמונה הרי אינה מדברת. וכשם שתמונה מזכירה את העבר וזיכרונות מימים עברו, כך גם סבתא מעוררת זיכרונות: "כל החיים הקודמים נשארו בדירתה הקודמת. אלינו הביאה רק את עצמה; לחדר זה הביאה את שתיקתה".

ושתיקתה זאת מתמשכת כל השנים. אולי אין לה מה להגיד אחרי כל כך הרבה שנים, ואולי היא מסתפקת בסדק שנפרץ בקירה, ודרכו היא מתבוננת בחדרה של נכדתה ורואה את התמונות ואת הקישוטים, וכאמור "השתיקה בשניים".

ובתוך מחשבותיה על סבתא ועל שתיקתה עולות בראש הנכדה מחשבות שונות: מה יקרה אם סבתא תמות "מהר יותר" בגין שתיקתה? הרי אי אפשר "לא לפתוח את הפה שנה שלמה", הרי "הדיבור מאפיין את החיים", הרי "החלון הפתוח מאחור והדלת הסגורה מלפנים - שתיהן שותקות כבכל יום", ואז הסדק נהפך ללולב ומזכיר את סבא: גבוה ורזה, עיניים ירוקות (כמו צבעו של לולב); הנה הוא יורד מהקיר!", אך לצערה אי אפשר לגעת בו.

ואז מתברר לה כי השתיקה של סבתא היא בגלל הגעגועים לסבא שמת, "ובגלל זה היא איננה כאן והיא איננה שם, בבית שלהם". הנכדה אינה מתייאשת. לאחר הרהורים על געגועים ועל המוות היא מחליטה להציל את סבתא ומצליחה, כמתואר למעלה, להוציא מפיה שתי מילים שנשמעות כמו מנגינה נפלאה.

את האיורים ואת האינטרפרטציה שלהם אני משאיר למומחים גדולים ממני. העלילה בסיפור מעניינת ומותחת, וזהו יתרונו של סיפור פיוטי.

הכר את תלמידך

מאת ד"ר רחמים מלמד-כהן, ספר עזר למורה, לשיפור החינוך וההוראה, איורים ש' צ'רקה, 2001, הוצאת רכס, 184 עמ'.

ד"ר מלמד-כהן היה, בין היתר, מפקח על החינוך המיוחד בירושלים. הוא צבר ניסיון וידע והרצה בתחומו במוסדות להכשרת מורים באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת בר-אילן.

הוא פרסם את ספרו בנושא החינוך המיוחד, "הילד החריג והחינוך המיוחד על פי מקורות ביהדות", ב-1997. וזה עתה הופיע ספרו "הכר את תלמידך" שבו הוא מביא לקורא עקרונות, דוגמאות והצעות מעשיות כיצד להכיר את התלמיד בראשית שנת הלימודים ובהמשכה.

הספר מחולק למבוא ולחמישה פרקים. כל פרק מתייחס לאחת ההתפתחויות של התלמיד. וכך אנו עוקבים אחרי ההתפתחות הגופנית, הרגשית החברתית, המוסרית והאינטליגנטית.

יש בספרו של ד"ר מלמד "מידע רלוונטי בתחום העיוני וגם הוראה מעשית. הספר מכיל מבואות של מומחים בתחומים הנקובים בחלוקת הפרקים וגם מבואות ופתגמים של אנשי שם בתחום מומחיותם בנושא שהפרק מטפל בו. וכך מצאנו: - "מטרת החינוך הטוב היא לפשר בין ההערכה המוגזמת שאתה מעריך את עצמך לבין ההערכה המועטה שאתה מעריך את הזולת" (עמ' 29, מארק טוויין).

- "אם יש דבר מה שאנו רוצים לשנות בילד, מוטב שקודם כול נבחן אותו ונראה אם אין איזה דבר שראוי שנשנה בתוך עצמנו" (עמ' 33, יונג).

- "אדם הנוטל על עצמו ללמד, צריך להרגיש בו בעצמו את הכוח לשנות ולחזק את הטבע האנושי בכל פרט ופרט" (עמ' 107, ז'אן ז'אק רוסו).

- "הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין אחד מהם דומה לחברו" (עמ' 19, סנהדרין לז, ע"א).

"נעליים שהוא עושה נותנות זיקוף קומה ועמידה נאה" (עגנון, תמול שלשום).
- "בנוהג שבעולם - אלף בני אדם נכנסים למקרא, יוצאים מהם מאה למשנה, יוצאים מהם עשר לתלמוד, יוצא מהם אחד להוראה" (עמ' 11, קהלת רבא ז).

- "מתוך ניסיון למדתי שאין אנו זוכים ליחס של צדק אלא במידה שאנו נוהגים בצדק כלפי הצד שכנגד (עמ' 141, גנדי).

- "מי שהוא איש אמת, הוא יכול להכיר באחר אם דובר אמת או לא" (עמ' 138, ר' נחמן מברסלב). בספר כלולה ביבליוגרפיה לכל אחד מהפרקים הנקובים לעיל. וכן הקורא בספר לא רק נהנה אלא גם ילמד לקח בהיותו מורה.

מעשה בענן שלא רצה להיות ענן

מאת אקי שביט, אירועים אבנר כץ, ספרית-פועלים, 2001, 30 עמ', צבעוני

המחבר מספר על "ענן שאינו רוצה להיות לבד, אי שם מעל הים". הענן שואף לרכוש חברים, ובהרהורו הוא רואה את "קצף הגלים" הנראים לו "כמו עדר כבשים".

שביט מתאר כמובן את העננים כמקובל בתיאור מדעי - "ענני כבשים", "ענני נוצה" - ומציין גם את הרגשתו של הענן, ש"התקרר, הצטמרר, התנפח, התפתח", וראה את עצמו משתקף במים והסיק: אני נראה כמו כולם, "אוכל לגלוש על הים". מאחר שהענן גולש מעל הגלים, חולפים מתחתיו דולפינים ש"גמאו מרחקים". עתה מהרהר הענן הקטן שהוא משהו לגמרי אחר. הוא מסיק כי טוב לרכוש חברים, ומחליט שזה לא הכול, "הוא חייב עוד לגדול". הענן הקטן שואף לגדול עוד יותר, והוא רוצה להיות דומה ללווייתן. וכאשר משאלתו מתגשמת, מגיע סיפוקו: "אני גדול וחזק; לא סתם דג רקק".

במהרה הוא משנה את דעתו ורוצה המון דברים אחרים: הוא רוצה עוד ועוד. הוא מנצל את תופעות הטבע, שאחת מהן היא הרוח, ומנהל עמה דיאלוג: הוא מבקש שהרוח תדחף אותו ליבשה: והרוח משיבה: "קשה לדחוף אותך לחוף... אתה גדול, כבד, נפוח." והענן ממשיך: "בינתיים מצטברים אצלי עוד מים, עוד רגע אתפוצץ ויבוא עלי הקץ".

"האלגוריה ברורה: אפשר לראות בדיאלוג זה שיחה בין אדם שנקלע לים, קשה לו לנוע, והוא נאבק על חייו כי הוא כבד ואינו יכול לנוע בכוחות עצמו, ובין האנשים על החוף שהוא מבקש מהם שידחפו אותו ליבשה והם אינם נענים לו. "הוא גדול, כבד, נפוח", ואין אנו יודעים מהי הסיבה. אולי התנפח והשמין מזלילה ללא ביקורת, ואולי הסיבה היא מחלה כלשהי. "בינתיים מצטברים אצלו מים", והוא מנסה לגלות מדוע האנשים אינם עוזרים לו וחושד שהם עצלנים.

מתברר שאפשר להצילו. הרוח מתגברת, הענן מתאמץ, ומרוב מאמץ מתחיל להזיע, ואז הטיפות שהצטברו נוטפות מהענן והופכות לגשם זלעפות. ומכאן מגיע שביט למחזור חדש של המים בטבע: "הטיפות הרוו את השדות, נקוו במאגרים, נאספו אל הנחלים, זרמו אל הים. השמש חזרה וזרחה על כולם, חיממה את הים", והכול התחיל מחדש.

ארתור הכועס

מאת איאן אורם וסאוטווי קיטמורה, ידיעות אחרונות/ספרי חמד, 2001, מאויר, צבעוני, מנוקד, לא ממוספר

ארתור אינו ממושמע. הוא כועס, כי רצה להמשיך ולצפות בטלוויזיה, וההורים והסבים מפצירים בו לשכב לישון. העובדה שילדים כועסים מסיבות שונות ידועה, וזה טבעי. לעתים הם "מענישים" את הוריהם ומסרבים לאכול; הם "ברוגז" עם הסביבה, מסתגרים בחדרם (כשיש להם חדר משלהם), מסרבים למלא שליחויות וכדומה. אבל הכעס של ארתור שונה: הוא כועס כל כך, "עד שהכעס שלו נהיה ענני סערה מתפוצצים ברעם וברק ואבני ברד... הכעס של ארתור הפך לסופה שמעיפה פנסים, גגות ומגדלים".

המחברים מתארים את כעסו של ארתור במטפורות מוגזמות: הכעס סוחף ערים שלמות לתוך הים; הכעס הופך לרעידת אדמה. כל היקום מזדעזע מכעסו של ארתור, עד שהכעס מגיע לדברים קטנים - דירתו, גינתו וכו'.

הספר דידקטי, ובכוונה המחברים מתארים את הכעס המפוצץ את העולם. ולבסוף, כשאררתור יושב על המאדים וחושב "למה כל כך כעסתי?", הוא מגלה שהכעס אינו מוצדק, והשאלה שנשאלים הקוראים הצעירים "ואתם?".

סיפור על הבמה

כתבה: מיריק שניר, איורים: גידי קייך, הוצאת: הקיבוץ המאוחד, 2001, 48 עמ', מנוקד, צבעוני

ב"סיפור על במה", משתתפים: שמונה ילדים, 4 בנות ו-4 בנים וגננת משטח הכותנה ראו מרחוק במה והילדים החלו לדמיין מה יעשה כל אחד על הבמה. אך בטרם החליטו על חלוקת התפקידים, התלבטו איך לעלות על הבמה, כי היא נראית "כה גבוהה", לבסוף סוכם על הכל לפי הצעתו של יוני- והוא אמר מלה אחת, "סלם".

אך העיקר בספר זה הוא האיורים מלאים ההומור של המאייר גידי קייך. בכל אחד מן הדפים, הציורים של הילדים בסגנון ריאלי קריקטוריסטי, המפרש את העלילה של ילדי הגן. המזיגה בין הטקסט והאיור ייחנה את הקוראים

על הורות חדשה ואחרת, בתחילת המאה ה-21

מאת מירי ברוך

דיון בשני ספרים חדשים: "אבא בורח עם הקרקס", מאת אתגר קרת ורותי מודן, זמורה ביתן - "כל ילד והמשפחה שלו", מאת יהודה אטלס ויעל משעלי, איורים רינת הופר, הוצאת קוראים

היחסים שבין הספרות למציאות הם מורכבים ורבי פנים. לעתים הספרים מקדימים את המציאות, בתקן של דמיונות היוצר, ובהמשך הסיפורים הדמיוניים הופכים לא אחת לריאליה (ראה, למשל, חלק מספריו של ז'ול וורן). לעתים המציאות מקדימה את הכתוב בספרים, ומתקיימים מצבים אשר "לא יעלה על הדעת להעלות אותם על הכתב". שני הספרים הנדונים בסקירה זו הם כאלה ש"העזו" להתמודד עם נושאים שעדיין קשה לקורא, השבוי בקונבנציות התנהגותיות מקובלות, לדבר עליהם, וכמובן להעלות אותם על הכתב. חשיבותם של הספרים היא בעצם התמודדותם, עם התימטיקה החדשה, אך בחלק מן המקרים זוהי גם ספרות טובה לשמה.

אבא בורח עם הקרקס זהו ספר מדהים הן בצורתו, באיורים המרהיבים הקריקטוריסטיים שלו (על העיצוב והאיור זכתה המאיירת בעיטור אנדרסן ובפרס בן יצחק), והן בטקסט המינימאליסטי המופלא שלו.

עלילת הספר קצרה: אבא, אוהב קרקסים, מבקש מבני משפחתו להצטרף אליו ולראות בפעלולי הקרקס שהגיע לעיר. ילדיו ואשתו, אף כי אינם מתלהבים כמוהו נענים לו. לאחר הביקור בקרקס אבא מבקש מאימא שתסכים שיעזוב את הבית ויצטרף לקרקס הנודד. אימא מתווכחת, אבל זה לא עוזר; אבא עוזב. מן הדרך הוא שולח מכתבים, מספר על התקדמותו ועל געגועיו, ולאחר פרק זמן לא מוגדר הוא חוזר. בני המשפחה צופים בקרקס שוב, והפעם אבא הוא חלק מן המשתתפים בקרקס. לאחר שהקרקס עוזב, אבא חוזר למקומו, ונשאר בבית. "הכול חזר להיות בדיוק כמו שהיה פעם." / אולי לא בדיוק כמו פעם / אבל כמעט" (הדגשה שלי - מ"ב).

לכאורה עלילה פשוטה, בחמישה פרקים:

- הבית לפני הופעת הקרקס
- הופעת הקרקס ו"בריחתו" של אבא
- אבא לומד פעלולים, נודד בעולם עם הקרקס
- שובו של אבא, הופעת הקרקס עם אבא
- הבית לאחר שובו של אבא.

למעשה זהו ספר המחייב להתייחס מחדש למושגים הנראים ברורים מאליהם:

מהי מחויבות הורית? מהי בגרות? מהי מחויבות למשפחה? מהי מידת ההשפעה של "מימוש עצמי הורי" על הילדים? וכיוצ"ב.

בספרו של מאיר שלו, "אבא עושה בושות", עוצבה משפחה שבה מתקיים היפוך תפקידים ביחס לסטריאוטיפים המקובלים. כאן היוצר הולך צעד אחד קדימה, ויוצר משפחה המתגמשת עוד יותר באשר לסטריאוטיפים המקובלים. לא רק שאבא חדל מלפרנס או לשמש אותוריטה בבית, אלא הוא דורש שחרור מכבלי החובה המוטלת עליו. הוא לוקח חופשה מן האבהות, וחוזר, במידה רבה, להיות ילד.

במסגרת חברה הדוגלת בזכות המימוש העצמי, בזכויותיו של האינדיבידואל, אין מקום עוד למחויבות טוטאלית. היחיד (במקרה זה אבא) דורש לגיטימציה להתפתחות אישית, למימוש חלומות העבר כשזה מתאפשר. וגם אם המשפחה אינה נענית בשמחה (אבא מתווכח עם אימא על כך), הוא אינו מתחשב בצרכים שלה; יתרה מכך, אין הוא יודע מה תהיה השפעת היעדרותו הבלתי מוגדרת בזמן על הילדים לטווח ארוך, ואינו רוצה לתת את דעתו על כך. הוא רוצה לממש את רצונותיו מיד, כמו ילד קטן, וזו באמת עמדת המספר לגבי אבא. לשונו של האב תמיד לשון נרגשת, לשון סלנג מדוברת עם משפטי קריאה נלהבים: למשל: "בחיים לא תנחשו מה קרה!". ואילו ילדיו הם בגדר בוגרים, הם שקולים, מתחשבים ומתנסחים באופן שקול ומתון: "מיכל ואני היינו כל כך המומים, שלא חשבנו אפילו לנסות". או: "ראינו שאבא שמח, אז ניסינו לשמוח אתו, אבל בעיקר דאגנו שלא יעיר את השכנים". זוהי החלפת תפקידים בנוסח חדש, והמשפחה מתגמשת בהתאם לצורכי היחיד, ומקבלת ברצון או שלא ברצון את גחמותיו, במקרה זה של אבא, ומתעלמת מהסטריאוטיפיות שאפיינה את תפקידי בני המשפחה לאורך מאות שנים.

אתגר קרת מעצב את דמויותיו הן על ידי לשונן והן על ידי הסיטואציות. האב הנלהב מלא שמחת חיים ושובבות, ואילו ילדיו הם בעלי אחריות כבדה הן לעצמם והן לאביהם. אין כאן שום שיפוט ערכי לגבי התנהגותו של אבא. האב מוצג כאיש מלהיב ואהוב על ילדיו. אין מילת ביקורת על העובדה שהוא "לקח חופש מתפקיד האב", פרט למילה האחת הסוגרת את הספר, "אבל כמעט".

אבא אמנם חזר מן החופשה שלקח, ו"הוא הבטיח לא לברוח יותר לעולם", אבל אפקט הבריחה שלו קיים בלב ילדיו. מהו ה"כמעט" שהשתנה אחרי שובו של אבא? הקורא אמור להשלים את הפערים. האם והילדים שוב אינם בטוחים באמירותיו של אבא שלא יברח לעולם. ואולי הילדים חרדים שמא מחר תחליט גם אימא שהיא לוקחת חופש למימוש עצמי, ללא גבולות של מקום וזמן. הבחירה בבריחה ל"קרקס" דווקא אינה מקרית, כמובן. בקרקס בעלי החיים

מתנהגים בניגוד לדרך חייהן בטבע: שום נמר אינו רוקד על משטח עץ רותח להנאתו. בעלי החיים מאולפים, והם משנים את תפקידם המסורתי. הקונוטציה הטבעית למושג קרקס היא "לעשות צחוק", ואמנם כמו בקרקס גם הספר יוצא מנקודת מוצא מחויכת, אוהבת: אבא "עושה קרקס" מן התפקיד ההורי המסורתי. אבל, כאמור, אין כאן ביקורת גלויה על התנהגותו של אבא. ואולי מתחת לפני השטח מסתתרת גם ביקורת סמויה על השיממון בתפקידי המינים במשפחה המסורתית. "המשפחה החדשה" איננה מוגנת כמו המשפחה המסורתית, אבל היא פתוחה יותר ואינה מטילה עול "לכל החיים" על הלוקחים בה חלק. כל סיטואציה פתוחה לדיון מחדש, ומכאן ש"אבהות" איננה "השתעבדות ומחויבות לכל החיים"; אפשר לקחת מדי פעם חופש מכל תפקיד, כשם שהילדים רשאים לקחת חופש מההורים ולברוח להודו, אך זה כבר סיפור אחר.

כל אחד והמשפחה שלו

זהו סיפורו של הילד גלעד בן השבע אשר בקרוב אמורים לחוג לו בכיתה מסיבת יום הולדת. הדברים נמסרים מנקודת הראות של בן השבע, שחלק גדול מן הסטריאוטיפיות והמקובעות של תפקידי המינים בחברה עדיין אינם מוכרים לו. משום כך הדברים נמסרים באופן "כאילו אובייקטיבי", ללא שיפוט ערכי, וכל מבנה משפחתי מתקבל כסביר ואפשרי, ללא נקיטת עמדה כלשהי.

לאורך הספר מוצגת שורה של משפחות, כל כפולת עמודים מציגה את ייחודה של אותה משפחה. כל המשפחות מוצגות באופן שווה, במעין קטלוג של האפשרויות הקיימות בחברה הישראלית העכשווית:

- ליאל היא בת להורים גרושים שכל אחד מהם נישא מחדש, ויש לה כעת שתי משפחות.

- יהל הוא בן לאם חד-הורית, "זה בגלל שאש, בעניין נישואין, עוד לא מצאה את הבחור המתאים".

- יפתח הוא ילד מאומץ, המוטרד מיהם הוריו האמיתיים, אך אוהב את הוריו המאמצים.

- הדר היא בת למשפחה של לסביות, "אימא רופאה ואימא מורה, קצת משונה אבל כיף נורא".

- דניאל הוא בן להורים הומוסקסואלים: "מה אתם מתפלאים? במשפחה שלי יש שני אבאים".

- עומר הוא בן למשפחה מעורבת: אביו ערבי ואמו יהודייה.

- טל הוא בן לאבא קצין הנעדר הרבה מן הבית.

- סטפני היא בת לעובדים זרים: אביה מתאילנד, ואמה פיליפינית. ביום א' היא

הולכת עם הוריה לכנסייה.
"שני ולימור וברק גם הולכים כל שבת בקיץ לים, אבל משה ובר וענבל וענת, הולכים לבית כנסת בבוקר שבת". וכו' וכו' וכו'.
במסגרת "הקטלוג של סוגי המשפחות" מצוי גם ילד שמשפחתו "נורמאלית", גלעד בן השבע. ככזה יש לו בעיית אמת: "אז מחר גם אני אעמוד שם מולם, ומה כבר אפשר לספר לכולם?" אבל לאחר בניית "הקטלוג" יש לו מה לומר, והיוצרים נותנים בפיו את האמירה הפלוראליסטית המתחייבת בחברה מורכבת כשלנו:
"לכל אחד חסר משהו, אבל לכל אחד גם יש משהו שהוא רק שלו, מסקרן ומרגש. ככה טוב בעיניי וככה לגמרי בסדר, כי הרי אנחנו בני אדם ולא סתם עדר. הדברים שבהם אנחנו מיוחדים ושונים הם שעושים את חיינו ליותר מעניינים, כי אם כולם היו דומים לכולם, כמה משעמם כבר היה בעולם!"
העובדה שהקטלוג נבנה על ידי ילד בן שבע מאפשרת לכותבים לתאר את היתרונות ואת החסרונות של המצב הקיומי של כל אחד מן הילדים ללא מורכבות ועומק. הקשיים הכלכליים, התרבותיים, הרגשיים ואפילו החברתיים אינם יכולים להיות מתוארים, שכן אין הם מוכרים ואינם מובנים לילד בן שבע. כל אחד מן המצבים הקיומיים זוכה לאמירה חיובית ולאמירה שלילית, והאמירות הן על פי רוב תיאורים חיזוניים אינפורמטיביים; למשל: "זה קצת מעצבן, כי כל השבוע אין לי אף פעם מקום קבוע, אבל מצד שני זה גם נורא שיקול, כי יש לי שני בתים, והכול כפול."
השפה הקולחת, היורדת לעתים לסלנג, יוצרת אמינות רבה בטקסט, והתמימות הילדית של גלעד בן השבע (דמות המספר) מאפשרת להציץ במבט מרפרף על דגמי המשפחות ועל הדגמים השונים של הורות ללא המטען הסטריאוטיפי הנלווה, שהיה מחויב לו הייתה דמות המספר מבוגרת. עדיין אין לנו בספרות הילדים העברית ספר שהתמודד עם מצבו הקיומי של ילד הגדל במשפחה חד-מינית (זוג לסביות או זוג הומוסקסואלים). אין עדיין גם יצירה המתמודדת עם קשיים רגשיים, תרבותיים או כלכליים של ילד שהוא בן להורים עובדים זרים, בעלי או חסרי רשיון עבודה.

ספר זה "מציץ ומרפרף", וכוחו בראשוניותו. הוא מציג את החברה הישראלית העכשווית על מורכבותה ועל בעיותיה, הורות חדשה ואחרת מזו המוכרת עד היום ומסר חינוכי שאין שום משפחה שהיא "לא בסדר". הכול לגיטימי, הכול אפשרי, ואם מסתכלים על הדברים בדרך הנכונה אפשר לראות כמה השונות עושה את העולם מרתק ומעניין יותר מזה המוכר, של משפחות השומרות על המבנה המסורתי שבו תפקידי המינים ומבנה המשפחה הם סטריאוטיפיים, מקובעים, ובמידה רבה גם משעממים בחד-גוניתם.

הממלכה של קנסקי

מאת מייקל מורפוגו, תרגום אמיר צוקרמן, איורים מייקל פורמן, עיצוב עטיפה פלג מיכאלי, ידיעות אחרונות, ספרי חמד, 2001, 145 עמ', לא מנוקד

מאת נירה פרדקין

הספר "הממלכה של קנסקי" מאת מייקל מורפוגו מעשיר את ספרות הרובינזונים. בז'אנר זה מסופר על אדם המוצא את עצמו לבד, ללא אמצעי הקיום הבסיסיים, ועליו ללמוד לשרוד במציאות החדשה והעוינת שהוא נמצא בה ולאחר את האמצעים להתקיים. ספרים אלו הם בדרך כלל אופטימיים, שהרי ה"רובינזונים" לא רק ששורדים ולומדים לחיות בתנאים החדשים, אלא בסופו של דבר גם נחלצים. רבים מהספרים האלה נכתבים שנים רבות לאחר ההרפתקה, וכך גם בספר זה: מייקל מספר את הסיפור עשר שנים לאחר שעזב את האי, וכך הקורא יודע מראש שהסוף הוא טוב.

מאז שהופיע "רובינזון קרוזו" מאת דיפו הופיעו ספרים רבים בז'אנר זה שנדמה כי אינו כלה. בכמה מהספרים השורד הוא אדם אחד, בדרך כלל גבר. לעומת זאת ב"אי הדולפינים הכחולים" מאת סקוט אודל מסופר על נערה שנותרה לבדה באי מגוריה שכל תושביו עזבוהו יחד עם כל הציוד הדרוש למחייתה. הספר "משפחת הרובינזונים השווייצרית" מאת יוהן רודולף וייס מספר על משפחה. "אי הילדים" מאת מירה לובה מספר באווירה אופטימית על חבורת ילדים שנקלעת לאי שומם. לעומתו "מלך זבוב" מאת ויליאם גולדינג הוא פסימי וקודר. אורי אורלב ב"האי ברחוב הציפורים" מראה אפשרות נוספת של מוטיב זה: בספרו, המתרחש בתקופת השואה, הילד מסתתר מהגרמנים בחורבות בית, ושם הוא מארגן לעצמו את אמצעי הקיום שלו.

"הממלכה של קנסקי" הוא אפשרות נוספת של הז'אנר. בסיפור זה יש שני "רובינזונים" שקורותיהם מפגישות אותם באי השומם. כאן אין מסופר על אנייה שטובעת. הנער מייקל יצא יחד עם הוריו ועם כלבתו למסע ביאכטה סביב העולם. כתוצאה מחוסר זהירות הוא והכלבה לא חגרו רתמת הצלה (והרי לו נזהרו לא הייתה מתפתחת העלילה), והם נופלים לים ונסחפים לאי שומם. קשה לדעת אם מייקל עצמו היה שורד באי, אלא שלעזרתו בא מושיע, קנסקי, המחלץ אותו מגלי הים ואחר כך דואג למחייתו.

קנסקי, הרובינזון השני, היה רופא באניית קרב יפנית שכל לוחמיה מלבדו נספו בקרב. לאחר ששמע על הפצצה האטומית שוהטלה על עיר מגוריו נגסקי, הוא מחליט שאין לו לאן לחזור ומשיט את האנייה אל האי השומם. בזכות הציוד שיש

באנייה (כמו בספר "רובינזון קרוזו") הוא יכול לארגן את חייו, ובמשך הזמן הוא גם לומד לחיות ממה שהטבע באי מספק לו. חברה ידידותית הוא מוצא בקופי האורנגאוטנג החיים באי.

יש לנו כאן אפוא שניים: זקן וצעיר, בנים לשני עמים שפעם נלחמו זה בזה. מייקל נסחף לשם במקרה, וישמח לעזוב את האי. קנסקי אינו רוצה לחזור לחברת בני האדם, וכיוון שאינו רוצה שיגלו את קיומו, הוא מונע ממייקל לנסות להזעיק עזרה. אך במשך הזמן הוא לומד להבין לרוחו של מייקל, מזדהה עם צערם של הוריו ועוזר למייקל להזעיק עזרה.

יש כאן מערכת יחסים מעניינת בין מציל לניצול המתפתחת מיחסים של עוינות לידידות עמוקה. בסופו של הסיפור מייקל חוזר אל הוריו. קנסקי לעומתו נותר באי, וכך לא ידע לעולם מה החמיץ. הוא בטוח שמשפחתו נספתה בנגסקי, אך מתברר שאשתו ובנו לא היו בעיר ביום ההפצצה ונותרו בחיים.

יש בסיפור תחושה שבמידה מסוימת החיים על האי השומם עדיפים על חיי העיר. תחושה זו מועברת גם על ידי העובדה שאביו של מייקל רוצה לצאת לטבע, לשוט בים, ועל ידי העובדה שמייקל בעצם נהנה מחייו באי אלא שהוא רוצה לחזור אל הוריו.

כאמור הספר הוא רובינזוניאדה, אבל יש בו יותר מכך. הסופר, שיחד עם אשתו ייסד "חוות לילדי העיר" הפועלות לקרב ילדים אל הטבע בכלל ואל בעלי החיים בפרט, משלב בספר זה את נושא השמירה על הטבע והאהבה לחיות הבר.

ברובינזוניאדות שונות מגיעים אנשים עוינים אל האי ויש להסתתר מהם. ב"רובינזון קרוזו" אלו אוכלי אדם, ב"אי הדולפינים הכחולים" אלו השודדים האלואטים שבגללם נמלטו תושבי האי מביתם. בספר שלנו אלו הם ציידים הקופים המגיעים תכופות לאי, וגם מייקל נוכח באחד מביקוריהם. קנסקי ומייקל מסתתרים מהם במערה שהם מצליחים להביא אליה את האורנגאוטנגים שמבינים את כוונותיהם, אך לא את הקופים האחרים.

הספר נפתח בציור של הצייר מייקל פורמן של ארובות עשנות המכסות את העיר, מעין אמירה מראש ממה תברח משפחתו של מייקל. ציוריו של פורמן המלווים את הספר דינמיים ומעשירים את ההנאה מהספר.

דמעות ורודות

מאת חנה גולדברג, ציורים
כריסטינה קדמון, הקיבוץ
המאוחד, 2001, 23 עמ',
מנוקד, לפעוטות.

כשכואב בפנים, צריך לתת לכאב לצאת החוצה". זהו המסר של ספר פיוטי ותמציתי, הכתוב לכאורה על חיה בלתי מזוהה בשם "מותק" שיש לה פרווה ידועה, אך רומז לילדים. הסיטואציה של ילד דחוי בחברה, שאיש אינו משחק עמו, ידועה. בספר "מותק" בולעת את דמעותיה ואינה משתפת איש בכאבה. התוצאה: כתם שחור על החזה ההולך וגדל מיום ליום, עד שהיא הופכת כולה שחורה. רק אז פורצות דמעות ורודות, והבכי רוחץ את השחור, והיא חוזרת לעצמה.

זהו ספר עמוק ויפה, הכתוב בהמחשה לילדים קטנים, שישמחו על הסוף הטוב. מומלץ. ל"ח

מה קרה בגינתנו הקטנה?

מאת אסתר זילבר-ויתקין,
ציורים אבינדב ויתקין,
ספריית "כרמלי", 2000, לא
ממוספר, מנוקד, לפעוטות
ולגן.

זהו סיפור הוויי על בעלי חיים הנחלק לשלושה חלקים: "התרנגולת ואפרוחיה", "גם לברווזה יש אפרוחים" ולסיום - "הכנות לשנת הלילה". לבעלי-החיים בסיפור יש שמות, והם מואנשים. התרנגולת שומרת על אפרוחיה, הברווזים מתרחצים בגיגית, ולבסוף כולם הולכים לישון, אך חסר העשירי, כמו בשירו של אלטרמן, "האפרוח העשירי". העלילות בנאליות, ואין בהן שום מתח וחידוש. השפה לפעמים גבוהה, וניכר שהחריזה המאולצת משפיעה על כך: "יונה ובת כנף (מה זה?) / מוחאים כף אל כף"; "אל השיחים העבותים, / שם נהיה לבטח מוגנים".

ערכו של הספר במסר של אהבת ההורים לילדיהם. האיורים גדולים, ומשתרעים על פני עמוד שלם, אך הם רחוקים מציורים ריאליסטיים, ההולמים את הגיל הרך ל"ח (ראה את תמונת החתול).

סיפור על במה

מאת מיריק שניר, ציורים גידי
קייד, הקיבוץ המאוחד,
2001, 48 עמ', מנוקד,
לפעוטות.

שמונה ילדים וגננת יוצאים לטיול בשדה כותנה, ומגלים שעל אחד המשטחים אין כותנה, והם מכריזים: "זוהי במה". מכאן הסיפור זורם להתמודדות עם גובה ה"במה" ולמציאת דרכים לעלות עליה. כל ילד המצוין בשמו מדמיין מה יעשה על הבמה: "שרית - רקדנית"; "דקלה - כלה". שלב הניסיונות להתגבר על הגובה מכניס מתחות מסוימת ואכזבה, המצויות לעתים קרובות בעולם הילדים. יוני שהיסס מצא פתרון - סולם - וכולם, עם הגננת, עולים על ה"במה", ושומעים "סיפור על במה" מפיה. זהו סיפור חביב, בעל חריזה אקראית ונעימה, ועולם הילד בא בו לידי ביטוי אמין. החזרה על שמות הילדים מזכירה את "תירס חם" למרים רות, אך זה סיפור שונה. ל"ח

כאילו

מאת סיגל פלד-דריאל,
ציורים גיל בשן, עם-עובד,
2000, לא ממוספר, מנוקד,
לגן ולכיתה א'.

מה קורה לתומר ולאימא כאשר הם משחקים במשחק ה"כאילו" שתומר מאוד אוהב לשחק בו? אימא היא תומר שלא רוצה לאכול, ותומר הוא אימא שמכינה אוכל ומאיצה בתומר לאכול... ובקיצור - הם מתחלפים בתפקידים. זהו סיפור חביב, מלווה בציורים עליזים, על מה שיכול להתרחש בכל בית בין אימא יצירתית לבין בנה בעל הרעיונות המקוריים אשר בסופו של דבר מגיע למסקנה ש"הכי כיף להיות תומר!". ע"ק

האיש שלא ידע לדמיין

כתבה ענבל דיסקין, ציורים
ברטי, הוצאת עופרים,
2001, לא ממוספר, מנוקד,
לגן וכיתה א'

סיפור אגדה על איש שחי "בארץ אחת קצת רחוקה" שלא היה לו דמיון בכלל. הוא לא היה יכול לדמיין דברים: "מה נמצא מאחורי ההר? מה יש מעבר לשמיים?" "והאם השכנה היתה יפה לפני חמש שנים?" - חי לו האיש בעולם בלי דמיון עד שפגש באיש עם הרבה דמיונות... המכר החדש סיפר לו על הדמיון היכול "להפחיד נורא" יכול להפתיע וגם להרגיע" ועוד ועוד-מנפלאותיו של הדמיון. ההכרות ביניהם הביאה את "האיש שלא ידע לדמיין"

להבנה "כי הדמיון הוא כנראה משהו שקורה לכל אחד כשהוא לבד עם עצמו. ולכל אדם יש בעצם דמיון משלו!" הסיפור החביב הזה יכול לשמש רקע למשחקי דמיון רבים עם השומעים הצעירים. האיורים של ברטי מוסיפים מימד של הומור ומשחק לטקסט השובב והחכם כאחד. ע.ק.

ביער הדגדוגים היו הדגדוגים חברים של כל חיות היער, ותושביו היו עליזים ומאושרים. יום אחד הגיע ענק וחמס את הדגדוגים. ניסו חיות היער להחזיר בכוח את הדגדוגים, ולא הצליחו. רק ארנבת אחת חכמה ידעה לשכנע את הענק. הוא החזיר את הדגדוגים למקומם והפך לחבר בקהילת חיות היער. האיורים של זוהר ענבר הם רבי תנופה וצבע, והם מוסיפים לסיפור חן רב.

סיפור חביב וחם על אלכס ומשפחתו שהגיעו מרוסיה והם "מדברים ברוסית, צוחקים ברוסית, מתווכחים ברוסית, במכולת, בבנק, בשכונה..." הכול ברוסית. והנה הגיע היום שבו אלכס - אשר למד עברית מזמן - הולך לכיתה א'. סבא סרגיי מצטרף אליו, למרות מחאותיה של סבתא: "אתה עוד מעט תהיה בן שישים, תלמד באולפן לעולים חדשים!" - היא אומרת, אך סרגיי מתעקש. הוא מגיע עם אלכס לכיתה א', פוגש את רות המורה, ולהפתעתו מחכה לו עוד פגישה נעימה. זהו סיפור על יחסים בין בני אדם, ילדים ומבוגרים, עולים וותיקים, בעלי רצון טוב וחוש הומור - סיפור קולח עם ציורים נפלאים, שייהנו ממנו הילדים וההורים. ע"ק

זהו סיפור המכניס אותנו לאווירה של עיירה קטנה בארה"ב בראשית המאה הקודמת. גם האיורים תורמים רבות לעניין. לנטיל רוצה מאוד לשיר או לשרוק, אך לצערו אינו מסוגל לעשות זאת. הוא חוסך כסף וקונה לו מפוחית, מנגן בה בכל מקום, לשמחת התושבים, מלבד סניף הקשיש והרגזן. בעיירה ניצב ביתו של קולונל קרטור העשיר, שבכל פעם

ביער הדגדוגים

מאת: ראלה שרפיאן, הוצ' ידיעות אחרונות, ספרי חמד, (סדרת דובונים), איירה זוהר עינבר, 2001, 40 עמ', מנוקד, לגן ולכיתות א-ב.

סבא הולך לכיתה א'

מאת חנה זוהר, ציורים שירה שכטר, הקיבוץ המאוחד, 2001, 31 עמ', מנוקד, לכיתות א-ב.

המפוחית של לנטיל

מאת: רוברט מקלוסקי, הוצ' מודן, האיורים בשחור - לבן ע"י המחבר, תרגום סמדר שיר, 2001 (יצא לאור בארה"ב - 1940), 56 עמ', לא ממוספר, מנוקד, לכיתות ב-ד.

מנדב כספים לרווחת התושבים קרטור כבר שנתיים מחוץ לעיר, ועכשיו כולם מתכוננים לשובו. רק סניף אינו מתרגש ומחבל בקבלת הפנים.
לנטיל המנגן מציל את המצב, וכמובן העיירה זוכה שוב בנדבנותו של קרטור. י"י

זהו סיפור שתחילתו מציאות ועיקרו דמיון: משה'לה משחק במחשב, פוגש דמויות מוזרות ומגיע לארמון שבו המלך והמלכה מבכים את היעלמותה של בתם הנסיכה, "קינמון". המלך נחשרשע חטפה, ורוצה להתחתן אתה בניגוד להסכמתה.

משה'לה מקבל עצה מנחשה תמורת נשיקה: כדי להציל "צריך להגיד את האמת כל הזמן". ואכן, נחשרשע נעלם, והגיבור מתאהב בנסיכה, אולם אז הוא מסולק משם וקורא אזהרה על המחשב: "את הרגש השאר מחוץ לארמון". והמסר: "בתוך המחשב/אסור להתאהב". העוסק במחשב יעשה הכול בקור רוח ובהיגיון, בלי רגש. מסקנה זו מודבקת במקצת לעלילה. הספר כתוב בחריזה נעימה וקולחת. ל"ח

מי חטף את נסיכת המחשב?

מאת חנה גולדברג, ציורים
דני קרמן, הקיבוץ המאוחד,
2001, 60 עמ', מנוקד,
לכיתות ג' - ד'.

זהו סיפור על ילד, על סבא וסבתא ועל עפיפון. אודי מבקר את סבא וסבתא ומחליט להשתתף בתחרות עפיפונים. סבא יודע לבנות עפיפון, אבל קשה לו, כי ידיו רועדות, ולכן אודי בונה עפיפון לפי הדרכתו. סבתא מצדה עוזרת במילה טובה ובאוכל טעים.

שחרר אותנו, ילד!

מאת יעל בן-ברוך, ציורים
אלכסנדר לויטס,
ספריית-פועלים, 2001, 39
עמ', מנוקד, לכיתות ג'-ד'.

השלווה הזו מופרת כאשר סבא ואודי יוצאים להעיף את העפיפון והוא נופל לתוך חצרו של קורנליוס, השכן המוזר, אשר סבא וסבתא אינם מדברים עמו (והוא עמם) כבר שנים רבות. בעדינות ומתוך הבנת הנפשות הפועלות מתארת יעל בן-ברוך את מערכת היחסים המשתנה מהרגע שאודי קופץ אל חצרו של "השכן הרע" כדי להוציא את העפיפון וחוזר משם סרוט אך בשלום, עם

עצות לגבי העפיפון וזנבו, ומשם - איך לא? - לזכייה בתחרות העפיפונים.

השלוחה חוזרת אל הבית אחרי סיפור העפיפון הזוכה, בזכות אודי שהצליח להשלים בין השכנים אחרי שנות דור.

הסיפור שאוב מן החיים היום-יומיים: הוא מספר על סבא טוב אך קצת רגזן על סבתא דאגנית, חכמה ומבינה ועל שכן בודד המזכיר את הענק מהסיפור "הענק וגנו" הזכור לטוב. הסיפור כתוב ברהיטות וכולו שופע חום ואהבת הבריות. ע"ק

שנה אחרי קום המדינה מגיעות קרולה ואמה לישראל אחרי שעברו את השואה. במעברת כנען מחכה להן אכזבה: אבא שהגיע לפניהן והיה אמור לחכות להן לא הגיע.

הן משתכנות בצריפון עם עוד משפחה וקרולה יוצאת מידי לילה לחפש את אבא, עם הרבה עזרה מילדי המושבה הסמוכה ומילדי המעברה.

הספר מוגזם בנאיביות שלו, לא משכנע ולא מעביר נכון את אורת התקופה, שנותיה הראשונות של המדינה המעברות וכו'. כולם עוזרים הכל מסתדר, עוד לא גרו במעברה וכבר רשומים לשיכון, וכו'.

ש.י.

ארבעה סיפורים המסופרים בגוף ראשון וארבעתם קשורים לעבר, העבר האישי של גיבוריהם המתקשר לעבר של העם.

הסיפור הראשון - "האישה שדיברה עם הציפורים" מספר על אישה שבתקופת השואה נצלו חייה גם בזכות צפרים, ומאז היא מאכילה אותם מדי יום.

הסיפור "מים תחת אש" מספר סיפור הצלה מופלא של חיילים ע"י קצין סורי: ולמרבה הפלא מתברר כי משפחתו היתה קשורה בקשרים אמיצים, לפני מלחמת השחרור עם משפחה טבריינית.

ש.י.

מי ראה את אבא של קרולה

כתבה רעיה בלטמן, ציורים אילת פדידה, הוצאת דוד רכגולד, 110 עמ', מנוקד, לכיתות ג-ד.

מים תחת אש

ארבע סיפורים על מפגשים מרתקים, כתב בן קיקי דוד, ציורים יואב בירנו, הוצאת דני ספרים, 2001, 44 עמ', מנוקד, לכיתות ג-ה'

מסתורין ברובע הארמני (סדרת כס"ח)

מאת: ג. רון פדר עמית, הוצ' מודן ציורים פוית מלר- דושי, 2000, 118 עמ' לא מנוקד, לכיתות ד-ה'.

זהו ספר מספר 26 בסדרה חבורת הילדים (חמישה במספר, שתי בנות ושלושה בנים), נקלעת להרפתקה בעיר העתיקה כשהם מחפשים אחר מפה עתיקה שהם רוצים לקנות לאחד מהחבורה. מתברר שאותה חנות תיירים תמימה שהגיעו אליה אינה אלא מרכז הימורים וסחר בסמים. תוך כדי קריאת הסיפור אנו גם לומדים דברים שונים על ירושלים ועל הארמנים השוכנים ברובע הארמני. י"י

כמו ענן ביום קיץ,

כתבה רעיה בלטמן, ציורים פדידה אילת, הוצאת רכגולד, 2001, 96 עמ', מנוקד, לכתות ד-י'

ספר קריא אמין ומשכנע על משפחה במשבר. הסיפור מסופר רובו מנקודת מבט של רפי, נער מתבגר כבן 11. אח של גלית בת ה-3. אמא של רפי חלתה ועליו לעבור ניתוח (מעקפים) אמא היסטורית ומודאגת מטפלת בו במסירות, לעתים עצבנית וחסרת סבלנות לילדיה. שכנה טובה עוזרת לאם ולילדים. רפי לומד לקחת אחריות ולעזור, מוצא חבר חדש-שורד מסתגל ומתבגר, ולומד שלא תמיד כדאי לשמור הכל בסוד. הסיפור המבוסס על מקרה ש.י. אמיתי, נוגע ללב.

ביאנקה, רוח רפאים

מאת דניאלה כרמי, הוצאת הקיבוץ המאוחד, קריאת עשרה, 2001, 111 עמ', לכיתות ה-ז'.

זהו סיפור על שתי חברות, טליה ואירמה, המסתירות חייל בורח בבית הקברות של המושב. טליה ואירמה לא יצאו עם ילדי המושב למחנה הקיץ בחופש הגדול. נוצרים קשרים מיוחדים בין גידי החייל ובין הילדות המחפשות הרפתקה, בין טונג התאילנדי שמשתוקק לרובה ובין ביאנקה רוח רפאים. זהו סיפור עם שאר רוח ורגישות למצוקות של בני הנעורים, אבל חסר מתח ומשעמם בלשון המעטה. ש"י

יום החרגול וימים אחרים

מאת דורית אורגד, ציורים נורית צרפתי, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2001, 151 עמ'.
לכיתות ה-ז.

זהו סיפור מרתק על התמודדות. אסנת - או אסמרץ באמהרית - היא נערה אתיופית יפת תואר המנסה להסתגל לארץ חדשה. "מאז שהגענו לישראל נדמה לי בכל יום שאני נולדתי מחדש." זוהי הפתיחה של הספר ושל יומנה של אסנת. זהו סיפור גדילה והתבגרות. ההורים נפרדים, וגבר אחר מתיידד עם אימא. לאסנת קשיים בלימודים והצלחות בהמשך.

באיזו מסגרת היא תלמד? האם ימצא אביה שחזר לאתיופיה את אבי חברתה הטובה מרים? האם יהיה לה קשר נוסף עם עוזי, נער ישראלי שאוסף חרגולים? זהו ספר קריא מאוד ומרתק, כתוב היטב ונקרא בעניין רב, ומתאים לילדים ולמבוגרים. ש"י

נקמת הצחקקניות

מאת רודי דויל, הוצ' מודן, איורים (שחור - לבן) בריאן אג'יה, מאנגלית הדר בן יהודה, 2001, 106 עמ', לכיתות ד-ז.

זהו ספר משעשע, מלא הומור וקצת מטורף.. מר מק, איש נחמד והגון שהולך בשמחה לעבודתו שכל כולה טעימת עוגיות, נמצא ב"סכנה גדולה" שמכינות לו הצחקקניות. הצחקקניות הן יצורים קטנים המלוים את האנושות מקדמת דנא. הן בלי נראות, כי הן מקבלות את צבע המוצר שעליו הן נמצאות. התפקיד שהן לקחו על עצמן הוא להעניש מבוגרים הפוגעים בילדים.

מר מק הוא איש נחמד האוהב את ילדיו, אך אתמול כעס עליהם ושלח אותם לחדרם ללא ארוחה. הצחקקניות כבר לא היו במקום, כשלאחר 5 דקות הוא קרא לילדיו לאכול והן מכינות את נקמתן. אלא שהילדים, הכלב וכל המשפחה נזעקים לעזרת מר מק. האיורים והעיצוב מוסיפים מאוד לאווירה. י"י

אבא בחופשת לידה

מאת זהבה קור, ציורים שי צירקה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2001, 155 עמ'.
לכיתות ה-ז.

שני נושאים מרכזיים בספר: האחד - אב היוצא לחופשת לידה במקום אשתו, על פי החוק החדש המתיר להורים להחליט מי יישאר בבית. והשני - המתח המתלווה לאם שופטת נוער, הסכנה שבה היא ומשפחתה נתונות מאנשי שוליים ומפושעים הרוצים לנקום בה.

זהו סיפור מתח רווי הומור. האב, שאינו יודע להיות עקרת בית, משעשע. השודד המתפרץ לבית יוצר מתח, והילדים והתינוקות בסכנה.

הסיפור מציג מצבים הומוריסטיים בשפה עשירה, בפסוקים ובפתגמים הן מפי האב והן מפי הילדים. הוא נקרא בריתוק. מומלץ. ל"ח

הספר מציג את נושא השואה מזווית של ילד בן שמונה הנודד בכפרים וביערות בפולין אחרי שברח מהגטו ונשאר לבדו. הסיפור מבוסס על מעשה שהיה שאורלב שמע מפי יורם פרידמן, יורק, ולפיו בנה עלילות והרפתקאות מרתקות. שרוליק מחליף את שמו ליורק סטניאק, ומתדפק על דלתות איכרים, מהם רחמנים הנותנים לו עבודה ומקום לינה ברפת ומהם אכזריים המנסים להסגירו לגסטאפו. הוא מצליח לברוח תוך גילוי תושייה יוצאת דופן. ידו מתרסקת במכונת דיש, ורופא נאצי שאינו רוצה לטפל בו גורם לכריתתה. כושרו לתפקד ביד אחת מדהים.

הוא שב ליהדות בעל כורחו, שכן התרגל לחיות כנוצרי, כילדים יהודים רבים בשואה, אך לבסוף הוא עולה ארצה ומשתקם.

זהו סיפור מרתק ומאלף על גבורת ילד. מומלץ! ל"ח

בספר אחד-עשר סיפורים קצרים ומדכאים. בכל סיפור חסר אב או חסרה אם, ומתוארים בפירוט הרבה מחלות ומוות. לא ברור היכן הנפשות הפועלות חיות; רק פריז מזכרת בסיפור "ילדה שחורה", שעל פיו נקרא הספר. יש הוויי דתי בחלק מן הסיפורים, ביקורים בבית הכנסת ותפילות.

המספר מתבונן בדמויות בראייה חדה, כמעט אכזרית, ומעצב כמה דמויות באמנות הנחקקת בלב הקורא. הדמויות - הן מן השוליים בחברה, וחלקן נוהגות ביחסים ארוטיים דוחים.

לא מומלץ לנוער. ל"ח

רוץ ילד רוץ

מאת אורי אורלב, ציורים ועטיפה מישל קישקה, כתר, 2001, 200 עמ', לכיתות ז' ומעלה.

ילדה שחורה

מאת סמי ברדוגו, הוצאת בבל, 1999, 158 עמ', לכיתות י"ב ולמבוגרים.

מאורי עד אדי -

קורות ספריי

מאת אסתר שטרייט-וורצל,
הוצאת עמיחי, 2001, 191 עמ',
לכיתות י"א-י"ב ולמבוגרים.

זוהי אוטוביוגרפיה ספרותית, שבה הסופרת מתארת חוויות אישיות הקשורות בתהליכי הכתיבה של 18 ספריה לילדים: תחקירים, מסעות, מפגשים, עדויות אישיות וכד'.
הקורא נכנס לעולמה של הסופרת, המתארת כיצד כתבה את ספריה שחלקם הפכו לקלאסיקה: "אורי", "אליפים", "הבריחה", "שחר" ועוד. זהו הסיפור שמאחורי הסיפורים, ולעתים הוא מרתק לא פחות. אנו מתוודעים למשפחתה של הסופרת, לאביה הסופר שלום שטרייט ולאמה התומכת בה בהוצאת ספריה. יש פה ושם מרירות נגד מו"לים וביקורות לא מחאימות, שהם חלק מעולם הספרות.
ספר זה יכול לשרת מורים ומדריכים המציגים את ספריה של אסתר שטרייט-וורצל לנוער ואת קהילת אוהבי הספרות באשר הם.

שיינה - מינה

מאת עשי ויינשטיין, הוצאת קוראים, 2001, 247 עמ'.
לכיתות י"א-י"ב ולמבוגרים.

החיים של יהדות רוסיה באמצע המאה ה-19 בעיירה סובבים סביב בת הגביר, שיינה מינה, בת ה-14, ומשפחתה. כנהוג משדכים לה תלמיד חכם היושב ולומד. הסוד המשפחתי מתגלה בדמותו של משה'לה, הבן האובד שנחטף לפני 30 שנה בהיותו בן 5, ועתה חזר פתאום לביתו.

קשיי ההסתגלות שלו לחיים היהודיים אחרי כל השנים בין הגויים, תהיותיו ובעיותיו - כל אלה מתוארים באמנות. הוא מצטרף אל אביו בעבודה בבית חרושת למסמרים ועושה חיל, אך ידידו מושך אותו לארץ ישראל. משבר עזיבתו את הבית קשה; האב חולה ונפטר, ושיינה מינה מנהלת את בית החרושת אף על פי שהיא בהיריון, ומתגלה כדמות חזקה.

המשפחה היורדת מנכסיה עוקרת לכפר, ובזכות שיינה מינה הגלגל מתהפך והם מתעשרים שוב. דמותה של המשרתת דבו'שה היא בלתי נשכחת. הווי העירה, הרב שאינו מתיר לבתו להינשא למשה'לה והמרד שלה - כל אלה מתוארים בצורה מרתקת ועסיסית ביותר. ל"ח

משפחה וחצי, סיפור של איתן

מאת ג. רון פדר עמית, הוצ' מודן, 2001, 245 עמ', לא מנוקד, לכיתות ו-חטיבה.

איתן, ילד שעבר משפחות אומנות רבות, עבר תאונה קשה ובה נהרגה אמו שהיה לו עמה קשר מאוד בעייתי. התאונה מפגישה אותו עם אחותו למחצה, והיא דואגת לו למשפחה אומנת חדשה. איתן הוא ילד מאוד מוכשר למרות זאת הוא אינו מחזיק מעמד במשפחות השונות. הדובר בסיפור הוא איתן, המספר ביהירות רבה על כישוריו, ומנסה לבחון את בעיותיו. בסופו של דבר הוא מגיע לפנימיית מחוננים אולי שם ימצא את מקומו. י"י

יום אחד פילוסופיה

מאת חגי כנען, הוצ' מודן, ציירו (צבעוני) חגי כנען ואילאל לב כנען, 2000, 44 עמ' מנוקד.

הפילוסופיה היא אהבת החכמה. זהו הסבר מבלבל ולא מספיק לילדים לכן כדאי לתת דוגמאות. המחבר מספר לנו בצורה נחמדה והומוריסטית על מעשה שהיה בילדותו, על הפעם הראשונה ששמע את הביטוי פילוסופיה שמאוד מצא חן בעיניו, והיה צריך לתת דרוור לדמיונו כדי לנחש מה. זהו סיפור המראה לנו איך ילדים ומבוגרים רואים דברים מזוויות שונות, שמסביר לנו שהמושג פילוסופיה בהחלט קשה להסברה. בסוף הסיפור יש גם משהו "ברצינות" על מהות הפילוסופיה. הספר חביב מאוד, וגם הציורים של חגי ובתו מוסיפים הרבה. הבעייה היא לאיזה גיל הספר מתאים לילדים צעירים מאוד הוא קצת קשה, ולבוגרים יותר תהיה בעיה עם הפורמט שנראה כמתאים לקטנים. י"י

קשה לי ללמוד

מאת ג. רון פדר-עמית, הוצ' מודן, 2001, לא מנוקד, 158 עמ', לכיתות ו-חטיבה.

ירון הוא ילד בעל ליקוי למידה בתחום המתמטי. כל עוד היה בבית הספר היסודי, הוא הצליח "לעבוד על המורים ועל ההורים שכן במקצועות אחרים היה בסדר, ובמבחני החשבון היה מעתיק וזוכה לציונים טובים. דרך נוספת לחיפוי על הליקוי היתה התנהגותו "החברמנית" שגרמה לו

להיות "חביב הכיתה".

בחטיבת הביניים נערך במפתיע מבחן משווה במתמטיקה. ירון החזיר את המבחן, וכביכול כאות מחאה על ההפתעה כתב סתם מספרים. מכאן מתחילים העניינים להתגלגל: ההורים מוזמנים אל יועצת החושידות בבעיות הקיימות אצל ירון. אך ההורים, במקום ללכת איתו לאיבחון מגלים התנגדות. גם ירון, החושש מסטיגמה, פוחד מהעניין, עד שאחותו הגדולה נכנסת לעניינים, ואז הכל מתחיל לזוז. לאחר האבחון מגיע שלב העזרה, ומתברר שאפשר תמיד לעזור.

משפחה יהודית באמריקה בשנות ה-60, דיוד ורות מרקוביץ, הבן הבכור ג'סי, אחותו שרה ובן הזקונים לוואי. האב עני, עוקרים לדירת שיכון של נתמכי סעד. הוא נהג מונית, אוהב את ילדיו ומבטיח להם עושר. נופל בפח מוכר את המונית, חולה ונפטר. מאבק האם בעוני, בבנה ג'סי בעל הדמיונות להתעשר המגיע להתמוטטות עצבים ולאשפוז, עוברת ללמוד בבי"ס יהודי. בסוף מסופר על מה שיקרה בעתיד ועל שרה שהופכת לסופרת. יש תחושה שבספר שילבה המספרת פרטים אוטוביוגרפיים. הספר קריא, ומעלה בעיית יהודים המנסים להשתלב בחיים החומריים של אמריקה. ל.ח.

סיפור אמריקאי,

כתבה נעמי רון, תרגום
מאנגלית עדה פלדור,
הוצאת. כתר, 2001, 262
עמ', לכיתות י' - יב'

הופיע ספרו של גרשון ברגסון תשעה עשורים במראה

השתקפות במארג חיי

ספרית פועלים, 320 עמודים.

ניתן לרכוש אל הספר ב"קרן ספריות לילדי ישראל",

אבן גבירול 17, ירושלים, טלפון - 02-5639984

במחיר של 35 ש"ח, מבצע מיוחד עד 25.1.02

תוכן

	מבוא 1
	רשימת הנספים בשואה 4
	ביתנו 6
	תולדות חיי 12
	פעילות בקן "הנוער הציני" 24
	סמינריון "תרבות" בוויילנה 27
	אופטוב (אפט), ניסויז' 34
	בריחה ראשונה מהנאצים 35
	עזיבת קרטוז-ברזה, נדידות בביצות פוליסיה 38
	חומסק והתרסה של שרה-ביילה 47
	אורח לא קרוא 52
	הסכם מולוטוב-ריבנטרופ 54
	חזרה לקורטוז ברזה,
	ויתור על ניהול בי"ס בעיר 56
	נסיעה לרובנו, דרך סרני 60
	פגישה עם מניה ומשפחתה 62
	משרה בנ.פ.מ.ש. (בי"ס תיכון לא מלא),
	אישור כמנהל פדגוגי 69
	יוכחים עם מניה על משטר הקומוניזם 71
	פגישה עם חבר מפולין 80
	נסיעה נוספת לניסויז' וקרטוז ברזה
	פגישה עם מחזור כיתה ז'
	ויכוח עם שאול פרידשטיין 92
	פרוץ המלחמה בין רוסיה - לגרמניה 105
	בריחה שנייה מהנאצים
	הפצצות ברובנו, חורבן רובנו
	יוסקה נוסע לרובנו
	בריחה מרובנו 120
	נסיעה לניז'ני טאגיל
משרת מורה בניז'ני טאגיל	
החלטה על נסיעה לאסיה	
125 טשקנט, קולחוז וורושילוב	
126 מחלת מניה - דיזנטריה ומלריה	
126 חרקובסקי תיאטרון לאופרטה - אשחאבד	
127 בי"ס לקצינים בצבא האדום	
128 פָּרְגָנָה - איגוד פטרויטים פולני	
. אחרי מלחמת העולם השנייה	
130 חזרה לפולין	
132 צ'כיה	
134 גרמניה	
143 העלייה לארץ	
144 אלוני יצחק	
163 מפקח במחוז הדרום	
171 מפקח ארצי	
. השתלמות בפולין, בסקנדינביה,	
177 באנגליה, בהולנד, בארצות הברית	
187 מחבר ספרים	
201 שידורי רדיו	
207 מחזות	
. הרצאות - ספרות ילדים ונוער,	
215 פרס זאב, כנסים	
233 מנהל מחוז ירושלים	
247 פעילות ברחבי הארץ	
277 פרסים ותעודות הוקרה	
289 פרישה לגמלאות	
301 נפילת הבן	

משוט בארץ

פרס לעידוד הקריאה לשנת התשס"א ניתן השנה, כמדי שנה בשנה, על ידי קרן הספריות לילדי ישראל, בשיתוף המדור לספרות ילדים ונוער. הפרס ניתן על פעילות לקידום הקריאה החופשית של התלמידים, על הפצת ספרים במסגרת "הספר הטוב במחיר המוזל", על שיתוף הורים ותלמידים ועל הכרת הסופר והספר. בתי הספר המקבלים את הפרס נוהגים לערוך פגישות עם סופרים ועם עורכים, מפגשים להכרת ספרים חדשים ושיעורים בספרייה. בתי הספר שקיבלו את הפרס הומלצו על ידי המפקחים במחוזות השונים.

ואלה מקבלי הפרס לשנת התשס"א:

במחוז ירושלים: ממלכתי ב' - גבעת זאב; ממ"ד תורני-מדעי מימון - ירושלים
במחוז הצפון: ממ"ד תחכמוני - בית שאן; ביה"ס חרמון-נצרת עילית
במחוז חיפה: מ"מ קהילתי מפלסים - קרית ים
במחוז המרכז: ביה"ס נורדאו - נתניה; ממ"ד בילו - רעננה
במחוז תל אביב: ממ"ד מודיעים - תל אביב; ביה"ס איילון - תל אביב
במחוז הדרום: ביה"ס אמירים - אשדוד

בציון לשבח על פעילות ברוכה לשנה זו זכו בתי הספר האלה:

במחוז ירושלים: ממ"ד פסגת זאב מזרח
במחוז הצפון: ממ"ד התקוה - מושב אליקים
ביה"ס דליות - יקנעם עילית
במחוז המרכז: ביה"ס רמות ויצמן - יבנה
ממ"ד אוהל שלום - ראש העין
במחוז חיפה: ביה"ס ע"ש הרמב"ם - צור שלום.

יבואו כולם על הברכה!

בית ספר ממלכתי ע"ש הרמב"ם

לכבוד מר גרשון ברגסון
ראש מדור ספרות ילדים ונוער
משרד החינוך והתרבות, ירושלים 91911

בהמשך למכתב ששלחתי אליך המתאר את הפעילות בעקבות ספרי קריאה בבית-הספר, מצרפת אני צילומים מהתערוכה המעידים מעט מו המעט מהעשייה הרבה שנעשתה. כי הלא אמרו חכמים: "כי תמונה אחת שווה אלף מילים".

בברכה,

ז'קלין אזולאי, רכזת ספריה

מצעד הספרים - רמב"ם

המסדרון המוביל לתערוכה

הכניסה ל"גן" בסימן הספר: "סוד הגן הנעלים"

משוט בעולמנו

מאת נאוה קרינסקי

ברצוני לשתף את הקוראים במפגש מחוזי שהעברתי בנושא "עידוד הקריאה", פרויקט "מצעד הספרים", בתאריך ח' במרחשוון התשס"ב בבית הספר "שפרינצק" בקריית בנימין.

במפגש השתתפו: המפקחת הכוללת, הגב' נורית שטיינברג (שמחתי מאוד לבואה), הגב' אורית בלייר, מנהלת בית הספר "לוחמי הגיטאות" בקריית אתא, הגב' דיתה לשם, מנהלת בית הספר "אלונים" בקריית מוצקין, והגב' ציונה אשתון, מנהלת בית ספר "שפרינצק" מנהלת בקריית בנימין.

מנהלים נוספים שהבטיחו להגיע וגילו התעניינות וברגע האחרון ביטלו הם מר יהודה וגנר, מנהל בית הספר "נעורים" בקריית ביאליק, הגב' שרי קראוס, מנהלת בית הספר "קדימה" בקריית ביאליק, הגב' דליה שוורץ, מנהלת בית הספר "גורדון" בקריית אתא, והגב' לאה קוטלר, מנהלת בית ספר "נרקיסים" בטבעון. בסך הכול הגיעו שלושים וחמש מורות, כולן עוסקות בנושא "עידוד הקריאה" והאוריינות, מבתי ספר בקריית אתא, בקריית מוצקין בקריית ביאליק, ברכסים, בטבעון ובנשר. מבית הספר "אלונים" הגיע כל הצוות וגילה מעורבות רבה.

את המפגש חילקתי לשלושה חלקים: פתיחה, הרצאה ופעילות יישומית.

בחלק הראשון חשפתי לפני הנוכחים שלושה ספרים:

- "וולפינה מומי בלום" של נורית זרחי

- "חלומי של מולה" של מינה איתן

- "ילדת הקשת בענן" של נעמי שמואל.

בחרתי בדרך של סריקת גיבורי הסיפור על שקפים. בכל שקף סיפרתי בגוף ראשון על הדמות, וברקע השמעתי נעימות מוזיקליות וקראתי דף מתוך הספרים כגיבורי לקריאה. לקראת סיום חלק א' שילבתי את שלושת השקפים יחד שהוארו במטול, וסיימתי בבקשת גיבורי הסיפור שגם הילדים יכירו אותם. כיצד נעשה זאת?

ובכך עברתי לחלק ב', להרצאה: דרך שקפים שהכנתי העליתי למודעות את

חשיבות הקריאה מאספקטים ומהיבטים שונים וכן את נושא "מצעד הספרים" -

שילוב כל צוות המורים בהובלת הפרויקט, כיצד?

הצגתי פעילויות יישומיות בכיתה, בשכבה ובשיתוף כל בית הספר. (הדגמתי

מודל ליזמה: אגדות עם, סיפור עמים. ועודדתי להכנת פעילויות מגוונות בעידוד

הקריאה גם בהפסקה. שוחחנו על דרך הכנתם של תיקי פורטפוליו ועל חשיבותם. בחלק זה סיפרתי על יזמות של בתי ספר בשנת התשס"א, על ימי עידוד הקריאה שנערכו השנה בבתי הספר "מפלסים" בקריית ים, "פינסקר" בקריית אתא ו"רמב"ם" בקריית ביאליק. באחד השקפים בנושא חשיבות הקריאה חשפתי את הספרים האלה:

- "דג הקשת" מאת מרכוס פיסטר

- "מעשה בפ' סופית" מאת נתן אלטרמן

- "משהו אחר" מאת קתריין קייב.

העליתי מתוכם דוגמאות למסרים גלויים וסמויים.

בהפסקה הזמנתי את המשתתפות לבקר בתצוגה של תוצרי לומדי ותיקי פורטפולין של בתי הספר במחוז בנושא "עידוד קריאה" ו"מצעד הספרים" לשנת התשס"א ההתעניינות הייתה רבה.

חלק ג' יועד לעבודה יישומית, לפעילות המשתתפות. לחלק זה הכנתי מבחר מגוון של סדנאות עבודה. בכל פעילות הדגשתי את המשימה האישית (מול הספר) ובמקביל משימה קבוצתית. אלו הנושאים שבחרתי :

א. דמויות, קשרים ורגשות

ב. מעברים, מצבים והתמודדות

ג. הספר הנבחר

ד. חפצים מספרים

ה. רגעים.

בסיום הזמן הקצוב לסדנאות הציגה כל קבוצה וקבוצה את נושא הפעילות, את תהליך העשייה, את הקשיים ואת ההחלטות תוך חשיפת הספרים (כל מורה המליצה על ספרה בדרכה שלה) וכמובן את התוצרים.

את המפגש סיימתי בדבריו של אריך קסטנר מתוך החוברת "ספרות ילדים ונוער". אני מקווה שהסדנה שהעברתי תשפיע על העשייה ועל עיבוי בנושא "עידוד הקריאה" ו"מצעד הספרים". דרך אגב, לכל מורה הכנתי תלקיט בנושא ותגית "פשוט לקרוא".

נתקבלו למערכת

- 1) שואלים את הדוד אלברט, מאת ראסלסטנארד, תרגום שלומית אפל. תשובות לשאלות חכמות על מדע, הוצאת עם עובד.
- 2) סוד בילי בויס - כיתה א' שלום, מאת זוהר אביב, ספרית פועלים, מנוקד.
- 3) נוני שומר על השקט, מאת שי קפון, הוצאת עם עובד, מנוקד.
- 4) מגרת הסודות, מאת רות ירדני - כ"ץ, ציורים לנה לוקצקי, הוצאת אמיר, מנוקד.
- 5) אלון רואה ירח, מאת עפרה גלברט-אבני, איורים זוד קדם, הוצאת הקבוץ המאוחד, מנוקד, לפעוטות.
- 6) שירי מסורת, מאת מאיר צ'רניאק, הוצאת סער שירים, מנוקד.
- 7) שירה על הים, מאת שמעון ריקליון, איורים גיל לי, אלון קוריאל, הוצאת עם עובד, מנוקד.
- 8) דובדבן על השולחן, מאת חיה שנהב, ציירה דינה שנהב, הוצאת עם עובד, מנוקד.
- 9) אבוד זה לא שם של מקום, מאת פזית דניאל, איורים עפרה עמית, מנוקד.

שלושה ספרים מאת נתן זך

הסיפור על אנשים קטנים, הדבורה דבורה, הנשר הגדול. כולם בהוצאת ספרית פועלים, הקיבוץ המאוחד.

שלושה ספרים לילדים יצאו מעטו של בכיר המשוררים שלנו, מהם שניים - "הדבורה דבורה" ו"הסיפור של האנשים הקטנים" לקטנים בני חמש, שש ושבע, ו"הנשר הגדול" לגדולים יותר. שלושה ספרים מעוצבים להפליא, אך חבל שיש בהם משפטים שיהיו קשים לילדים בכל גיל. (הארץ, שבוע של ספרים, 28.12.2001 רות אלמוג).

הנה למשל משפט, ובו 34 מלים שלדעתי קשה לילדים: "אולי חשבו האנשים - ואנשים בדרך כלל אינם חושבים - אולי היו מעלים בדעתם שזהו פגר של נשר, שנקנה בשוק הפשפשים כלשהו מידי סוחר ממולח, ששכנע את הקונים כי מקומו הטבעי של הנשר הוא צמוד לקיר כקשוט." (מתוך "הנשר הגדול", עמוד 6) במוסף שבועי "ספרים של הארץ מיום 12.12.01 התפרסם מאמרה של יעל דר, על שלושת ספריו של נתן זך תחת הכותרת "מיהרו להיוולד", והיא מפרטת ומנמקת את הליקויים של "הפואטיקה הייחודית של ספרות הילדים". צודקת רות אלמוג באומרה: "עורך של ספר ילדים צריך היה לנכש מתוכו את העשבים הרעים שיכבידו על הילדים את קריאתו." עוד נאמר לזכותם של העורך לשלושת הספרים, ייאמר כי בזכות עבודתו המצויינת של המאייר אבנר כץ, ששיווה לכל אחד מהספרים חזות שונה לחלוטין, ... וכך ניתנה השלישיה בחן מיוחד". (יעל דר)

ג.ב.

התוכן

1	פרס זאב, התשס"ב
2	פתיחה של ד"ר אליעזר מרכוס
4	נימוקים להענקת פרס זאב למשוררת ש' שפרה על ספרה עלילות גלגמש
5	דברי תשובה של ש' שפרה
8	נימוקים להענקת פרס זאב לתמר אגדי על ספרה געגועים
9	דברי הסופרת תמר אגדי
11	קטעים מן הספרים שזכו בפרס זאב
12	נימוקים להענקת ציון לשבח לשני ספרים: ילדת הקשת בענון, ושתיים
13	דברי הסופרות נעמי שמואל, וסמדר רייספלד
	עיון ומחקר - תרבות כפרית הקשורה לאדמה ולטבע
15	ומתאימה אליהם את כל אורחות החיים" - מנחם רגב
	על מי מתמוטטים השמים? עיון משווה בין הנוסח העברי
23	והנוסח בידיש של סיפור עם - עדינה בר-אל
	"את כל הקשת במרום/ אפשר לצוד רק בחלום"
27	על תפיסת הזיקה בין אמנות לחלום בשירי ש' כהן־אסיף - ד"ר רבקה גרון
31	ביקורת - ג' ברגסון
36	על הורות חדשה ואחרת, בתחילת המאה ה-21 - מירי ברוך
40	הממלכה של קנסקי - נירה פרדקין
42	ממדף הספרים
54	משוט בארץ
56	משוט בעולמנו
58	נתקבלו למערכת
58	שלושה ספרים של נתן זך
59	תוכן בעברית
60	תוכן באנגלית

SIFRUT YELADIM VANOAR
JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

December 2001, Vol XXIX No.2 (110)
ISSN 0334-276X
Editor G. Bergson

Deborah Haneviah Str.
Lev-Ram Bldg.
Jerusalem, Israel

CONTENTS

2002 (5762) ZE'EV PRIZE	1
Opening remarks, by Dr. Eliezer Marcus	2
Judges' reasoning in granting the Ze'ev Prize to poetess Sh. Shifra, for her book, Gilgamesh Plots	4
Response by Sh. Shifra	5
Judges' reasoning in granting the Ze'ev Prize to Tamar Agadi, for her book, Yearnings	8
Remarks by the author, Tamar Agadi	9
Judges' Panel decision to commend two books: The Rainbow Girl and Two	12
Remarks by the authors, Naomi Shmuel & Smadar Reisfeld	13
Study and Research - "Rural Culture is Connected to the Land and Nature and Makes Life Styles Suitable to Them" - Menachem Regev	15
"Upon Whom does the Sky Fall? A Comparative Study between the Hebrew and Yiddish Renditions Folklore" - Adina Bar-El	23
"The whole rainbow in the heavens / May be hunted only in a dream" On the concept of the affinity between art and fantasy in the poetry of Sh. Cohen-Asif - Dr. Rivka Garon	27
Review - G. Bergson	31
On New and Different Parenting in the Beginning of the 21st Century - Miri Baruch	36
Kensuke's Kingdom - Nira Fradkin	40
From the Bookshelf	42
Happenings in Israel	54
Happenings in our World	
Messages received by the Editorial Board	58
Three Books by Natan Zach	58
Contents in Hebrew	59
Contents in English	60